

Moškosti in skrbstveno delo: Analiza potreb po spolno občutljivem izobraževanju v predšolski vzgoji

Nacionalno poročilo projekta Predšolska vzgoja in vloga moškosti (Ecarom) – Slovenia

Majda Hrženjak in Živa Humer

Mirovni inštitut

Januar 2021

Vsebina

1. Uvod: Enakost spolov, moškosti in skrbstveno delo	1
2. Politike, raziskave, projekti in dobre prakse na področju predšolske vzgoje in izobraževanja v Sloveniji	3
2.1 Sistem predšolske vzgoje in izobraževanja	3
2.2 Spolna segregacija mladih pri izbiri nadaljnjega izobraževanja	4
2.3 Politike na področju vzgoje in izobraževanja, enakosti spolov ter otrok in mladine	4
2.4 Pregled raziskav o spolnih stereotipih v predšolski vzgoji	7
2.5 Dobre prakse, projekti in didaktični pripomočki	8
3. Pogled stroke in pedagoškega osebja	14
3.1 Stroka o spolnih stereotipih v predšolskem izobraževanju	15
3.2 Opažanja, stališča, prakse in potrebe pedagoškega osebja v vrtcih	18
4. Zaključek in priporočila	24
5. Viri in literatura	28
6. Priloge	32
Priloga 1: Vprašalnik za skupinske intervjuje s strokovnjakinjami	32
Priloga 2: Vprašalnik za vzgojitelje_ice v vrtcih –daljša verzija za poglobljene intervjuje	33
Priloga 3: Vprašanja za samorefleksijo – Ali smo pozorni na fante v temah enakosti spolov in skrbstvenega dela?	36

1. Uvod: Enakost spolov, moškosti in skrbstveno delo

Spolni stereotipi ne škodujejo le ženskam in dekletom, temveč tudi moškim in fantom. Rigidne opredelitve moškosti lahko povzročajo telesno, čustveno in družbeno škodo ter moške in fante odvrčajo na primer od aktivnega vključevanja v starševstvo ter oblikovanja intimnih, povezanih in skrbnih odnosov. Zato zmanjševanje spolnih stereotipov, zlasti tistih, ki vplivajo na percepcije in vrednotenje skrbstvenega dela pri mladih, predstavlja enega od pomembnih ciljev doseganja enakosti spolov.

Tako kot v drugih državah Evropske Unije se tudi v Sloveniji soočamo z visoko spolno segregacijo dela na področjih izobraževanja, zdravja in socialnega varstva, kjer je po podatkih Evropskega inštituta za enakost spolov (2018) zaposlenih 27 % vseh delovno aktivnih žensk (30 % na ravni EU) in 6 % moških (8 % na ravni EU). Poklici na teh področjih so kulturno obremenjeni s spolnimi stereotipi, da je to 'žensko delo', in posledično povezani z nizkim družbenim in ekonomskim statusom. V številnih mednarodnih študijah (Acker 1991; Simpson 2009; Dill idr. 2016) to navajajo kot enega od ključnih razlogov za to, da se fantje ne odločajo za te poklice. Študije kažejo, da je sektorska spolna segregacija pomemben dejavnik spolne plačne vrzeli, in izpostavljajo, da se družbeno-ekonomski status poklica izboljša, ko se vanj vključi večje število moških (Boll idr. 2016). V starajočih se evropskih družbah nekateri poklici (npr. medicinska sestra in medicinski tehnik, negovalec_ka, socialni_a oskrbovalec_ka) postajajo deficitarni (OECD 2020), pri tem pa študije kažejo, da pomanjkanje delovne sile bolj prizadene spolno segregirane kot spolno nevtralne poklice (Williams 1995; Bettio in Verashchagina 2009). Raziskave sicer kažejo, da so moški v skrbstvenih poklicih priljubljeni, zaželeni in privilegirani; imajo prednost pri napredovanju, deležni so izobraževanja, njim v prid se prilagaja organizacijska pravila. Njihovo skrbstveno delo je bolj cenjeno, pojmuje se jih kot bolj požrtvovalne, herojske in z več avtoritete, 'stekleno dvigalo' jih popelje na vodilne in vodstvene položaje ter v višje plačne razrede hitreje kot njihove kolegice (Williams 1995; Simpson 2009). Kljub temu delež moških predvsem na področjih oskrbe starih in varstva otrok ostaja izjemno nizek.

Hkrati pa je spodbujanje enakovredne delitve skrbstvenih obveznosti, kot so skrb za otroke, starejše, bolne in gospodinjska dela, med ženskami in moškimi tudi v zasebnem življenju ena od prednostnih nalog za doseganje enakosti spolov. Počasen tempo sprememb glede delitve neplačanega skrbstvenega dela med spoloma predstavlja oviro za enakovredno udeležbo žensk na trgu dela, za njihovo enakost v kariernem napredovanju in dostopu do ekonomskih virov. Po podatkih OECD (2020) ženske v Sloveniji za gospodinjenje v povprečju porabijo dobrih 200 ur letno več kot moški, za skrb za otroke pa dobrih 500 ur več. V Sloveniji je spolna pokojninska vrzel visoka (16,4 % v letu 2019). Plačna vrzel v zadnjih letih izrazito narašča in dosega že 9,3 %. 30,5 % stopnja tveganja revščine za ženske, starejše od 75 let, je med najvišjimi v EU (Eurostat, 2020). Tudi neenakost žensk v neplačanem skrbstvenem delu v zasebnem življenju, ki povzroča neenakosti na drugih področjih življenja, je v raziskavah prepoznana kot posledica spolnih stereotipov, da je to 'žensko delo', in družbene marginalizacije skrbstvenega dela. Vse to so razlogi, da je preseganje spolnih stereotipov, povezanih z zasebnim in profesionalnim skrbstvenim delom, in njegovo višje družbeno vrednotenje pomemben družbeni cilj. Kriza skrbstvenega dela, povezana s pandemijo bolezni Covid-19, je pokazala na osrednji pomen tega dela za družbo.

V projektu *Predšolska vzgoja in vloga moškosti (ECAROM)* izhajamo iz predpostavke, da je vzgojno izobraževalni sistem, zlasti tisti njegov del, ki se nanaša na najzgodnejše obdobje

formiranja spolnih stereotipov, torej predšolska vzgoja, ključen po eni strani za reprodukcijo po drugi pa za zmanjševanje in preseganje spolnih stereotipov. Zato je namen projekta raziskati pedagoške prakse uradnega in prikritega kurikuluma v predšolski vzgoji, ki vplivajo na oblikovanje spolnih stereotipov o skrbstvenem delu, ter razviti in razširiti spolno občutljive inovativne pedagoške pristope in pripomočke, ki pri otrocih spodbujajo percepcijo skrbstvenega dela kot spolno nevtralnega in družbeno pomembnega področja. Spolna enakost v delitvi zasebnega in/ali profesionalnega skrbstvenega dela predpostavlja rahljanje in spreminjanje obstoječih spolnih vlog in družbenih norm ne samo za ženske, temveč tudi za moške. V projektu uporabljamo izraz skrbnost v širokem pomenu besede, ki vključuje naslednje vidike:

- Individualni vidik: skrb zase, za osebno zdravje in dobro počutje.
- Odnosni vidik: zavračanje hierarhičnih, dominantnih in privilegiranih odnosov med ljudmi ter zavračanje nasilja.
- Vidik družinskih in socialnih omrežij: delo, ki je potrebno za zagotavljanje vsakdanjega fizičnega, socialnega in čustvenega blagostanja družinskih članov in članic in drugih bližnjih; skrb za osebe, ki potrebujejo pomoč (otroci, starejši, bolni, ljudje s posebnimi potrebami), vključno z vzdrževanjem gospodinjstva (čiščenje, nakupovanje, kuhanje).
- Poklicni vidik: poklici na področju izobraževanja, zdravstva in socialnega varstva (učitelji_ce v vrtcih in osnovnih šolah, medicinske sestre in tehniki, negovalke_ci, socialni_e delavci_ke).
- Družbena solidarnost: skrb za skupnost in družbo nasploh (npr. prostovoljno delo; družbena gibanja; empatija in solidarnost do izključenih in marginaliziranih družbenih skupin).
- Ekološki vidik: skrb za naravo in planet, na katerem živimo.

Kompleksnost vključevanja moških v skrbstveno delo lahko strnemo v tri glavne razsežnosti. Prva se nanaša na družbeno regulacijo moškosti v hierarhičnih in kompetitivnih razmerjih med moškimi, ki se izražajo v konceptih hegemonne moškosti in multipli moškosti (Connell 2012). Status in moč, povezana s položajem v plačanem delu, in nenehno vzdrževanje razlike od ženskosti sta osrednja vira hegemonne moškosti. Ko se moški osebno ali profesionalno angažirajo na feminiziranem področju, kot je skrbstveno delo, ki je hkrati povezano z nizkim družbenim in dohodkovnim statusom, se znajdejo v konfliktu z normami hegemonne moškosti ter tvegajo marginalizacijo v svojih socialnih mrežah in širše v družbi. Druga razsežnost se nanaša na to, da ekonomsko preživljanje družine predstavlja dominantni model moške skrbnosti, kar omejuje obseg in vrste skrbstvenega dela, ki ga izvajajo moški. Tretja razsežnost zadeva simbolno povezovanje skrbstvenega dela z ženskostjo, šibkostjo, podrejenostjo kot antitezami hegemonne moškosti (Hanlon 2012). Moškim je v obstoječih politikah, programih in projektih za enakost spolov namenjeno malo pozornosti. V projektu *ECAROM* pa izhajamo iz prepoznanja, da je uspeh prizadevanj za enakost spolov odvisen tudi od vključenosti moških, zato spreminjanju spolnih stereotipov, povezanih z moškostjo in skrbstvenim delom namenimo osrednjo pozornost.

Pričujoče poročilo prinaša ugotovitve študije o obstoječem stanju na področju moškosti in skrbstvenega dela ter s tem povezanih stereotipov v predšolski vzgoji v Sloveniji. V prvem delu obravnavamo, kako relevantne nacionalne politike na področju vzgoje in izobraževanja, enakosti spolov ter otrok in mladine naslavljajo to temo, kakšne ugotovitve prinašajo aktualne nacionalne raziskave ter kakšni projekti, dobre prakse in didaktični pripomočki so namenjeni izboljšanju stanja. V drugem delu predstavljamo ugotovitve iz individualnih in skupinskih intervjujev s pedagoškim osebjem v vrtcih in stroko na področju vzgoje in izobraževanja ter enakosti spolov, s katerimi smo pridobivali vpogled v vsakdanje pedagoške prakse in

obstoječe strategije, ki naslavljajo spolne stereotipe, povezane z moškostjo in skrbstvenim delom v predšolski vzgoji. Analiza obstoječega stanja predstavlja podlago za identifikacijo potreb za razvoj inovativnih didaktičnih orodij, smernic in izobraževalnih vsebin, ki bodo pedagoškemu osebju omogočali spolno občutljivo naslavljanje stereotipov, ki se nanašajo na fante, moške in moškosti ter ki bodo pri otrocih spodbujali dojemanje skrbstvenega dela kot spolno nevtralnega in družbeno pomembnega področja. Brez jasnih smernic ter za vprašanja spola občutljivih didaktičnih pripomočkov in vsebin lahko pedagoško osebje nehote razvija pristope, ki krepijo obstoječe stereotipe. Poročilo naslavlja vprašanja: ali in koliko uradni in prikriti kurikulumi prekinjajo s stereotipnimi podobami moških in žensk; ali presegajo 'zdravorazumske' predpostavke o spolih; ali so samorefleksivni tudi glede preseganja spolnih stereotipov, ki so povezani z moškostmi in skrbstvenim delom; ali so proaktivni v smeri enakosti spolov.

2. Politike, raziskave, projekti in dobre prakse na področju predšolske vzgoje in izobraževanja v Sloveniji

2.1. Sistem predšolske vzgoje in izobraževanja

Od leta 1991, ko je Slovenija prenovila svoje javne službe, je predšolska vzgoja sestavni del sistema vzgoje in izobraževanja, za katerega je pristojno Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport. Po zakonu je izobraževanje javno dobro, za katerega skrbi država, in je del javne službe. Čeprav predšolska vzgoja ni obvezna in se zanjo odločijo starši, se je v zadnjih desetih letih število otrok v vrtcih povečalo za 13,5 %. V šolskem letu 2020/21 je vrtec obiskovalo 93,7 % otrok, starih 4 in 5 let, in 67 % otrok, starih eno leto in dve leti. Predšolsko vzgojo je izvajalo 975 vrtcev in njihovih enot, od tega 861 javnih in 114 zasebnih vrtcev. Velika večina otrok (94,5 %) je obiskovala javne vrtce (Statistični urad RS 2021a).

Sistem predšolske vzgoje v Sloveniji je organiziran enotno za vse otroke od prvega do šestega leta starosti oziroma do vstopa v osnovno šolo. Otroci so upravičeni do javno subvencioniranega mesta v vrtcu po 11. mesecu starosti. Temeljne naloge vrtcev so pomoč staršem pri celoviti skrbi za otroke, izboljšanje kakovosti življenja družin in otrok ter ustvarjanje pogojev za razvoj otrokovih telesnih in duševnih sposobnosti. Predšolska vzgoja pomeni dopolnitev družinske vzgoje, otroci pridobivajo izkušnje in znanje, ki jih ni mogoče pridobiti v družini. V Sloveniji je raven zaposlenosti za polni delovni čas obeh staršev visoka, zato je motiv vključevanja otrok v vrtec pri starših tudi zagotovitev varstva v času, ko so v službi.

V javnih vrtcih in zasebnih vrtcih s koncesijo pri delu upoštevajo načela, cilje in smernice nacionalnega *Kurikuluma za vrtce* (1999). Reforma iz leta 1991 je uvedla možnost, da lahko izobraževalne programe poleg javnih zagotavljajo tudi zasebni zavodi. Zasebni vrtci lahko delujejo s koncesijo ali brez nje. Koncesija pomeni polno sofinanciranje s strani države in delovanje pod enakimi pogoji kot v javnem vrtcu. Koncesija je lahko podeljena samo takrat, kadar v javnih vrtcih ni dovolj mest glede na povpraševanje. Zasebni vrtci morajo izpolnjevati predpisane pogoje glede programa, prostorov in izobrazbe osebja. Program zasebnega vrtca je lahko enak programu javnih vrtcev, lahko pa gre za mednarodne programe vzgoje in izobraževanja, ki temeljijo na posebnih pedagoških načelih (npr. Steiner, Decroly, Montessori), ali pa zasebni vrtci oblikujejo svoje lastne programe, ki jih mora odobriti Strokovni svet RS za splošno izobraževanje. Akreditirani vzgojitelji ce lahko program predšolske vzgoje izvajajo tudi na domu.

2.2. Spolna segregacija mladih pri izbiri nadaljnjega izobraževanja

Podatki Statističnega urada Republike Slovenije za študijsko leto 2020/21 kažejo, da je med vsemi vpisanimi študentkami in študenti 58 % žensk, vpis v univerzitetno izobraževanje pa je izrazito spolno segregiran. V programe informacijske in komunikacije tehnologije je bilo vpisanih 82 % moških, v programe tehnike, proizvodne tehnologije in gradbeništva pa 74 % moških. V programih pedagoških ved je bil delež žensk 87 %, na področju zdravstva in socialnega varstva pa 77 % (Statistični urad RS 2021b).

2.3. Politike na področju vzgoje in izobraževanja, enakosti spolov ter otrok in mladine

Temeljni dokumenti na področju **vzgoje in izobraževanja** so *Zakon o vrtcih* (1996), *Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji* (2011) in *Kurikulum za vrtce* (1999). *Zakon o vrtcih* določa normative za predšolsko vzgojo v vrtcih. V zakonu so opredeljene temeljne naloge, cilji in načela predšolske vzgoje v vrtcih, organizacija in vsebine predšolske vzgoje, financiranje in zbiranje ter varstvo podatkov. Predšolska vzgoja v vrtcih poteka po načelih demokratičnosti, pluralizma, avtonomnosti, strokovnosti in odgovornosti zaposlenih, enakih možnosti za otroke in starše, upoštevanje razlike med otroki, pravice do izbire in drugačnosti ter ohranjanja ravnotežja med različnimi vidiki otrokovega telesnega in duševnega razvoja. Med cilji predšolske vzgoje zakon navaja razvoj sposobnosti razumevanja in sprejemanja sebe in drugih, razvoj sposobnosti za dogovarjanje, upoštevanje različnosti in sodelovanje v skupinah, razvijanje sposobnosti prepoznavanja čustev in spodbujanje čustvenega doživljanja in izražanja, negovanje radovednosti, raziskovalnega duha, domišljije in intuicije ter razvijanje neodvisnega mišljenja, spodbujanje jezikovnega razvoja za učinkovito in ustvarjalno uporabo govora, kasneje pa tudi branja in pisanja, spodbujanje doživljanja umetniških del in umetniškega izražanja, spodbujanje telesnega in gibalnega razvoja in razvijanje samostojnosti pri higienskih navadah in pri skrbi za zdravje. V zakonu so posebej izpostavljene pravice manjšin, romske skupnosti ter otrok s posebnimi potrebami.

Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji vključuje poleg vrtcev tudi osnovne in srednje šole, vzgojo in izobraževanje otrok s posebnimi potrebami, vzgojo in izobraževanje na narodno mešanih območjih, glasbene šole in izobraževanje odraslih. Dokument je napisan v moški slovnični obliki kot nevtralni obliki, s pripisom, da ta velja tako za ženske kot moške. Med štirimi splošnimi načeli vzgoje in izobraževanja so: človekove pravice in dolžnosti (enakost spolov je opredeljena kot "spoštovanje do nediskriminacije v razliki med spoloma" in kot pozitivna diskriminacija z vzpostavljanjem enakih možnosti za vse); avtonomija (pedagoškega osebja in institucij vzgojno-izobraževalnega sistema); pravičnost (enake izobraževalne možnosti) in kakovost. V dokumentu je zapisano, da je potrebno zagotavljati enake možnosti za vzgojo in izobraževanje ne glede na spol, socialno in kulturno poreklo, veroizpoved, narodno pripadnost ter da je potrebno zagotoviti podporo priseljenim otrokom, otrokom iz kulturno in socialno manj spodbudnih okolij ter otrokom s posebnimi potrebami (Bela knjiga 2011: 16-17). Izpostavljeno je tudi "razvijanje zavesti o enakopravnosti spolov in razvijanje enakih možnosti obeh spolov" (17). Enakost spolov je prepoznana kot temeljna pravica in kot integralni del vzgoje in izobraževanja, kar vključuje tudi samorefleksijo praks in vrednot pedagoškega osebja.

Temeljna načela predšolske vzgoje v vrtcih vključujejo načelo demokratičnosti in pluralizma, načelo enakih možnosti in upoštevanja razlik med otroki ter prepoznavanje pravice do izbire in drugačnosti (zagotavljanje optimalnega razvoja otroka, upoštevanje individualnih razlik,

razlik med deklicami in dečki, razlik med otroki glede na njihovo socialno-ekonomsko ozadje in jezikovno okolje), načelo vključujoče obravnave otrok iz različnih skupnosti, načelo avtonomnosti, strokovnosti in odgovornosti (izobraženost in usposobljenost vzgojiteljev, ki se stalno strokovno usposablja), načelo sodelovanja z okoljem, načelo ohranjanja ravnotežja med raznimi vidiki otrokovega razvoja in načelo stalnega ugotavljanja in zagotavljanja kakovosti ter notranjega razvoja. Med cilji predšolske vzgoje v vrtcih so vključitev večjega deleža otrok, starih 4 in 5 let in večjega deleža otrok iz marginaliziranih skupin ter spodbujanje različnih razvojnih področij (različnost, vključevanje, čustvovanje, izražanje, govor, gibalne spretnosti, samostojnost pri higieni).

Leta 1999 je bil sprejet prenovljeni *Kurikulum za vrtce*, ki je vpeljal prenovo v smeri demokratizacije vzgojno-izobraževalnega sistema (Kroflič idr. 2001). Načelo odprtega nacionalnega *Kurikuluma za vrtce* je večjo vlogo pri natančnejšem načrtovanju vrtčevskih dejavnosti preneslo na vrtec, kar vzpostavlja potrebo po ozaveščanju in izobraževanju pedagoškega osebja, da se ne bi razširile nereflektirane ideje in prakse, vključno s spolnimi stereotipi, ki jih umeščamo v prikriti kurikulum. V uvodnih besedah *Kurikuluma za vrtce* (7) je zapisano, da kurikulum "vključuje tudi številne pogoje in ovire, ki omogočajo in onemogočajo uresničevanje zapisanega kurikula, kot tudi široko polje t.i. prikrita kurikula". Prikriti kurikulum, ki se udejanja v vsakodnevni rutini v vrtcu, kot so komunikacija, interakcija z otroki in med otroki, izražanje pohval/graj ter pravila organizacije prostora in časa, je prepoznan kot enako pomemben kot uradni kurikulum. Prikriti kurikulum vključuje številne elemente "vzgojnega vplivanja na otroka, ki niso nikjer opredeljeni, a so mnogokrat v obliki posredne vzgoje učinkovitejši od neposrednih vzgojnih dejavnosti, ki so opredeljene v zapisanem kurikulumu" (Kurikulum za vrtce 1999: 11). *Kurikulum za vrtce* predpostavlja, da se pedagoško osebje zaveda pomena prikrita kurikula, ki se izraža v dnevni rutini, in ga umesti v svoj razmislek in načrtovanje dela. Zato je samorefleksija lastne vednosti o otroku, družbi, spolih in lastnih osebnih vrednotah predpogoj za prepoznanje možnosti pozitivnega spreminjanja tudi spolnih stereotipov. Pri izboru vsebin, dejavnosti in materialov ter zagotavljanju skupinskih in individualnih dejavnosti je ključno spoštovanje in upoštevanje raznolikosti otrok, staršev in multikulturalizma. Kurikulum usmerja k opremljenosti igralnih kotičkov z različnimi igračkami, knjigami, slikami in nestrukturiranimi materiali, ki so dosegljivi otrokom. V dokumentu je izpostavljeno, da mora pedagoško osebje spoštovati in omogočati možnost izbire pri spanju, počitku in hranjenju.

Dokument vključuje primere vsebin in dejavnosti za posamezna področja dejavnosti (gibanje, jezik, umetnost, družba, narava in matematika), ki so ločena za prvo in drugo starostno skupino otrok. Pri primerih dejavnosti dokument navaja pridobivanje izkušenj na podlagi iger menjavanja vlog, "povezanih z razliko med spoloma", npr. skozi igro in dejavnosti, kot so domače delo, negovanje otrok in spoznavanje različnih poklicev. Pri dejavnostih gibanja je izpostavljen pomen vključevanja deklic in dečkov v različne tovrstne dejavnosti. Pri dejavnostih družbe mlajša skupina otrok pridobiva izkušnje menjave vlog, spoznavajo bližnjo okolico vrtca, spoznavajo stvari in se o njih pogovarjajo, starejša skupina otrok spoznava lokalno skupnost preko izletov, obiskovanja različnih ustanov, npr. gasilske brigade in gledališča, spoznavajo različne poklice in pridobivajo socialne veščine.

Vrtec je opredeljen kot prostor, ki omogoča "razvijanje občutka varnosti in socialne pripadnosti, ki temelji na ideji enakosti in nediskriminiranosti (glede na spol, socialno in kulturno poreklo, veroizpoved, telesno konstitucijo itn.)" ter hkrati kot okolje, ki omogoča rahljanje spolnih stereotipov (Kurikulum za vrtce 1999: 32-33). Vloga odraslih, ki so vključeni v vzgojne procese v vrtcih, je omogočanje enakih možnosti vključevanja otrok v

dejavnosti ne glede na osebne okoliščine spola, telesne in duševne konstitucije, nacionalne pripadnosti, kulturnega ozadja in veroizpovedi.

Seznanjajo otroke s seksizmom in rasizmom oziroma nacionalizmom ter ne dopuščajo pripomb, nagovarjanja in dejanj, ki ljudi stereotipizirajo. Razlike med ljudmi sprejemajo brez pretiravanja in se pri opazovanju posameznega otroka izogibajo primerjavam. Izogibajo se seksistični rabi jezika. ...V igralnicah so vedno na razpolago knjige, periodika, slike, dojenčki obeh spolov in raznih ras... (Kurikulum za vrtce 1999: 37).

V Kurikulumu za vrtce (36) je zapisano tudi, da je vrtec "okolje, v katerem otroci lahko oblikujejo varno spolno identiteto". Dokument izpostavlja pomen upoštevanja "skupinskih razlik (glede na spol, socialno in kulturno poreklo, svetovni nazor ipd.)", upoštevanje multikulturalizma, raznolikosti ter specifičnosti okolja, otrok in staršev. *Dodatek h Kurikulu za vrtce za delo z otroki Romov* (2002) je namenjen zagotavljanju pravic romskih otrok do enakih možnosti.

Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport za vsako šolsko leto objavi *Katalog programov nadaljnega izobraževanja in usposabljanja strokovnih delavcev v vzgoji in izobraževanju*. Pregled programov za obdobje od 2005/2006 do 2021/2022 pokaže, da usposabljanja na teme enakosti spolov, stereotipov in predsodkov ter prikritega kurikuluma niso ponujena sistematično in kontinuirano v vsakem šolskem letu, temveč zgolj v nekaterih letih in kot obrobne teme. V zadnjih dveh letih so te teme vključene v usposabljanja za učitelje_ice osnovnih in srednjih šol, npr. v letu 2020/2021 usposabljanje *Vsak dan 8. marec: učna gradiva in metode za enake možnosti za zadnjo triado, srednje in poklicne šole*. V šolskem letu 2021/2022 sta na voljo dve usposabljanji za vrtce: *Razvoj igrač: Igra deklic in dečkov: Enaka, podobna, različna* ter *Šola in vrtec skozi ogledalo* (na temo prikritega kurikula v sklopu festivala *Mesta žensk 2021*). Prvič se v katalogu pojavi tudi tematika LGBT, s poudarkom na transspolnosti za osnovne in srednje šole.

*Center za kakovost v vzgoji in izobraževanju Korak za korakom*¹ od leta 1997 deluje na Pedagoškem inštitutu v Ljubljani. Center spodbuja profesionalni razvoj strokovnih delavk_cev vrtcev in prvih razredov osnovnih šol v okviru *Mreže za spreminjanje kakovosti Korak za korakom*, programov nadaljnega izobraževanja in usposabljanja ter raziskovanja v okviru različnih iniciativ in projektov. Za vodstvene in pedagoške delavce_ke v vrtcih in osnovnih šolah izvajajo usposabljanja in izobraževanja ter izdajajo strokovna gradiva in priročnike. V okviru izobraževanj in usposabljanj za zaposlene v vrtcih in osnovnih šolah pokrivajo tudi teme stereotipov in predsodkov (o zavedanju in premagovanju lastnih stereotipov in predsodkov, o razumevanju odnosov moči v družbi in neenakostih). Omogočajo tudi izobraževanja o samorefleksiji lastnega dela z naslovom *Modeliranje opazovanja v oddelku in reflektivnega razgovora po opazovanju*, kjer gre za opazovanje dela v oddelku, čemur sledi reflektivni razgovor z namenom spodbujanja profesionalnega razvoja in oblikovanja "skupnega razumevanja kakovosti na izbranem pedagoškem področju kakovosti ISSA (International Step by Step Association)".

Strateški dokument na področju politik **enakosti spolov** je *Resolucija o nacionalnem programu za enake možnosti žensk in moških 2015–2020* z osmimi prednostnimi področji, med katerimi je družba znanja brez spolnih stereotipov. Spolni stereotipi in predsodki vplivajo na odločanje, izbiro izobraževanja in poklica. Kot navaja dokument, enakost spolov zadeva

---

¹ <https://www.korakzakorakom.si/>

tako ženske kot moške, zato je potrebno *"boj proti segregaciji glede na spol začeti zgodaj, pri čemer se ne smemo osredotočiti samo na ženske, ampak tudi na izbor študija fantov in moških ter na tista področja, kjer so manjšinsko zastopani. Oba spola se namreč soočata z na videz enakimi, v resnici pa omejenimi izbirami študijskih smeri in poklicev"* (Resolucija: 30). Vzgojno-izobraževalni sistem je prepoznan kot tisti, ki reproducira spolne stereotipe in ki jih lahko presega. Zato med cilji Resolucija izpostavlja *"sistematično vključevanje vsebin o enakosti spolov v kurikule, učna gradiva in programe strokovnega izpopolnjevanja na področju vzgoje in izobraževanja"* ter *"povečanje deleža deklet in fantov v izobraževalnih programih in usmeritvah, kjer so izrazito manjšinsko zastopani"* (Resolucija: 33-34).

Tudi strateški dokumenti na področju **otrok in mladine**, kot je *Program za otroke 2020–2025*, opredelijo pomen spodbujanja enakosti spolov v vzgoji in izobraževanju, kar vključuje tudi karierno svetovanje pri izbiri nadaljnjega izobraževanja in odločanja za poklic:

Pomembno je spodbujati enakost deklic in dečkov. Enakost spolov je treba zagotavljati tudi v kariernem svetovanju ter vanj vključevati metode in orodja, ki prispevajo, da otroci izbirajo poklice in usmeritve, ki najbolj ustrezajo njihovim željam in sposobnostim. (prav tam: 22).

Vključevanje v predšolsko vzgojo je prepoznano kot ključno za otroke iz marginaliziranih okolij (omenjeni so romski otroci), saj poveča njihovo socialno vključenost ter možnosti izhoda iz revščine.

2.4 Pregled raziskav o spolnih stereotipih v predšolski vzgoji

Na področju raziskav o spolnih stereotipih v predšolski vzgoji je mogoče opaziti odsotnost sistematičnih nacionalnih študij, prevladujejo zlasti diplomska in magistrska dela.

Spolno razlikovanje in stereotipi v vrtcu (2020). Avtorica raziskuje področja razlikovanja in stereotipiziranja v vrtcih ter vlogo vzgojiteljev_ic pri reprodukciji in rahljanju spolnih stereotipov. Na podlagi empirične raziskave avtorica ugotavlja, da se spolni stereotipi in razlikovanja na podlagi spola izražajo zlasti v verbalni in neverbalni komunikaciji med pedagoškim osebjem in otroki, pri čemer intervjuvane vzgojiteljice izražajo nizko stopnjo zavedanja in refleksije lastnih stereotipov. Spolni stereotipi v vrtcu niso naslovljeni, čeprav pomembno vplivajo na delo z otroki.

Spolni stereotipi pri predšolskih otrocih (2019). Cilj raziskave je bil ugotoviti, ali se pri predšolskih otrocih pojavljajo spolni stereotipi ter ali pri tem zasledimo razlike glede na starost in spol otrok. Rezultati so pokazali, da se spolni stereotipi oblikujejo že pri predšolskih otrocih, tako pri dečkih kot pri deklicah ter pri mlajših in starejših predšolskih otrokih. Avtorica opaza, da so dečki bolj stereotipni kot deklice in pri obeh spolih zaznava izrazito stereotipno mišljenje. Otroci obeh spolov so bolj stereotipni do dečkov kot do deklic, saj manj odobravajo, če dečki počnejo stvari za deklice kot obratno.

Moški v vrtcu – spolni stereotipi in predsodki (2015). Empirični del naloge je usmerjen v raziskovanje prisotnosti negativnih spolnih stereotipov in stališč do moških zaposlenih na področju predšolske vzgoje. Rezultati kažejo, da so ti stereotipi bolj prisotni pri zaposlenih v vojski oziroma pri moških, pri starejših ter pri manj izobraženih. Do večjega vključevanja moških v vrtce so anketiranci generalno bolj zadržani, med temi pa prevladujejo zaposleni v vrtcih oziroma ženske, starejši in manj izobraženi.

Moški v feminiziranem poklicu v predšolski vzgoji (2015). Namen raziskave je ugotoviti, kakšen je položaj moških vzgojiteljev v predšolski vzgoji v Sloveniji. Rezultati na podlagi intervjujev s starši, vzgojitelji in vodji vrtcev kažejo, da so moški vzgojitelji v vrtcu sprejeti in zaželeni. Glavni razlog za nizek delež moških vzgojiteljev so stereotipno mišljenje, da je to ženski poklic, in premalo spodbud za fante, ki se odločajo za ta poklic. Več moških vzgojiteljev v vrtcih bi vplivalo na zmanjšanje spolnih stereotipov o spolnih vlogah.

Prikriti kurikulum v vrtcih (2010). V diplomski nalogi avtorica na podlagi empirične raziskave (vprašalnikov) preverja mnenja vzgojiteljic o lastnostih, ki naj bi jih imela dobra vzgojiteljica, in stališča o prikritem kurikulumu, zlasti o dejavnostih, povezanih z dnevno rutino, s hranjenjem, počitkom in spanjem, ter analizira vpliv vzgojiteljic in otrok na različne odločitve v vrtcu. Ugotavlja, da so najbolj pogoste zaželene lastnosti dobre vzgojiteljice, ki so povezane s čustveno komponento (prijaznost, strpnost do razlik in spoštovanja otroka), predanost, skrbnost ter dobro sodelovanje s starši. Vzgojiteljice večinoma soglašajo s trditvami, ki kažejo na visoko stopnjo zavedanja o pravicah otrok. Avtorica v raziskavi potrdi konflikt med zagovarjanjem pravice do izbire in drugačnosti s kolektivizmom in disciplinsko naravnostjo prikritega kurikulumu. Otroci in vzgojiteljice lahko le malo vplivajo na odločitve v zvezi z izborom in nakupom igrač, ureditvijo prostora, ipd.

Prikriti kurikulum in nediferenciacija otrok po spolu (2009). Ključna ugotovitev naloge je, da je v vrtcih prisotna spolna diferenciacija otrok kot del prikritega kurikulumu. Različne reprezentacije spolnih vlog izhajajo iz spolnih stereotipov in prepričanj tako pedagoškega osebja kot staršev. Empirična raziskava je pokazala subtilno diskriminacijo dečkov, da so dečki vzgajani bolj stereotipno v primerjavi z deklicami in v okvirih tradicionalnih spolnih vlog moškosti. Vzgojiteljice sprejemajo spolno nestereotipno vedenje deklic bolj pozitivno kot spolno nestereotipno vedenje dečkov. Tako se dečke, na primer, vzgaja, da ne izkazujejo pretirano svojih čustev, da se postavijo zase, da so fizično bolj aktivni kot deklice ter da s svojim zunanjim videzom (npr. dolgi lasje) ne izstopajo iz tradicionalnih okvirjev moškosti. Ob tem avtorica opozori, da pedagoškemu osebju v vrtcih primanjkuje znanja in kompetenc na področju enakosti spolov.

Izobraževalna in poklicna spolna segregacija v skrbstvenem sektorju (2017). Študija je nastala v okviru evropskega projekta *Fantje v skrbstvenih poklicih – opolnomočenje fantov za izbiro skrbstvenih poklicev*,² ki ugotavlja, da je v Sloveniji v okviru politik enakosti spolov spolna izobraževalna, poklicna in sektorska segregacija prepoznana kot problem in umeščena v resolucije, strategije ter akcijske načrte o enakosti spolov. Vendar konkretni programi naslavljajo predvsem dekleta in njihovo udeležbo v novih, visokokvalificiranih poklicih, povezanih z novimi tehnologijami. Kljub visoki spolni segregaciji v socialno-varstvenem, zdravstvenem in izobraževalnem sektorju, kjer je približno 80 % vseh zaposlenih žensk, odsotnost moških na teh področjih ni dovolj prepoznana kot problem.

2.5 Dobre prakse, projekti in didaktični pripomočki

Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti (MDDSZ) vsako leto razpiše poziv za sofinanciranje projektov nevladnih organizacij s področja enakosti spolov. To je edini nacionalni razpis, namenjen nevladnim organizacijam, ki se ukvarjajo s temami enakosti spolov, in omogoča financiranje časovno in finančno majhnih projektov. Spolni stereotipi in delitev skrbstvenega dela med spoli so stalna tema tega razpisa, ki vključuje tudi teme moškosti in naslavlja moške kot akterje v enakosti spolov:

---

² <https://www.boys-in-care.eu/>

- 2016 → Preseganje stereotipov in stereotipnih vlog žensk in moških na vseh področjih zasebnega in družbenega življenja;
- 2017 → Enakovredna porazdelitev skrbstvenih in gospodinjskih obveznosti med ženskami in moškimi v zasebni sferi; moški in enakost spolov: kako lahko moški dejavno prispevajo k enakosti žensk in moških;
- 2018 → Preseganje stereotipov in stereotipnih vlog žensk in moških na vseh področjih zasebnega in družbenega življenja;
- 2019 → Delo s fanti za preseganje stereotipov;
- 2020 in 2021 → Preseganje spolnih stereotipov.

Na spletni strani MDDS³ so predstavljeni projekti, ki so bili financirani v zadnjem letu. V letu 2021 sta med izbranimi tudi projekt *Slovenskega društva Hospic* z naslovom *Moč moškega žalovanja*, ki temelji na celoviti podpori moškim v procesu žalovanja. Projekt *Strip nad stereotip*, ki ga izvaja *Kulturno Društvo Kiš*, uporabi strip, ilustracijo, humor in razpravo kot orodja za dekonstrukcijo stereotipov, pri čemer se osredotoča na spolne stereotipe in stereotipizacijo v pandemiji Covid-19.

Leta 2016 je bil med izbranimi projekt⁴ *Tkalnica poklicev za fante = punce*, ki ga je izvedla *Fundacija Prizma*. Projektne aktivnosti so vključevale tudi javni natečaj za učence_ke za umetniške prispevke na temo *Ženske v tehniki, zakaj pa ne?/Moški v predšolski vzgoji, zakaj pa ne?*. Projekt *Tako je!* (2019), ki ga je izvajalo *Društvo Forum za enakopraven razvoj* (FER), je ponudil igro s kartami kot način za refleksijo in dekonstrukcijo spolnih stereotipov. Izbor kart oblikuje zgodbe z elementi, ki so v nasprotju s tradicionalnimi družbenimi pričakovanji glede videza, obnašanja in doživljanja žensk in moških. V okviru projekta so izvedli delavnice za fante, dekleta in strokovne delavce_ke.

Projekt *Certifikat LGBT prijazno podjetje* od leta 2014 podeljuje Mestna občina Ljubljana. Glavni namen je ozaveščanje z izobraževanjem vodstev podjetij in organizacij o temeljnih človekovih pravicah in specifičnih potrebah LGBT oseb. Vodstvo nato pridobljeno znanje prenese svojim sodelavcem_kam ter skrbi za to, da se načelo enakosti upošteva med zaposlenimi in pri delu s strankami. V obdobju od 2014 do 2021 je Certifikat LGBT prijazno podjetje pridobilo 44 organizacij, med njimi 9 vrtcev in 2 osnovni šoli iz Ljubljane.

Evropski projekt *STELLA - Improvement and transfer of gender mainstreaming best practices in primary schools between Slovenia and Serbia*⁵ naslavlja stereotipe in enakost spolov v šolah. Projekt, ki ga koordinira *Ljudska univerza Celje*, se osredotoča na spreminjanje spolnih norm z ozaveščanjem in senzibilizacijo pedagoškega osebja o spolnih stereotipih, njihovem prepoznavanju in preseganju.

Sektor za enake možnosti pri Ministrstvu za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti je v letih 2016 in 2017 izvajal projekt *Aktivni.Vsi* z namenom spodbujanja enakomerne razdelitve družinskih in gospodinjskih obveznosti med ženskami in moškimi ter aktivnega

³ <https://www.gov.si/teme/enakost-zensk-in-moskih>

⁴ http://mddsz.arhiv spletisc.gov.si/si/delovna_podrocja/enake_moznosti/sofinanciranje_projektov_nevladnih_organizacij/index.html

⁵ <https://www.lu-celje.si/rights-equality-and-citizenship-programme-h2020/>

očetovstva. V okviru projekta so pripravili dokumentarni film *Aktivirani očka*⁶, promocijske videe,⁷ delavnice, priročnik *Smernice za odpravljanje stereotipov ter krepitev enakosti moških in žensk*⁸, slikanico *Rozagroza in Plavalava*, lutkovno predstavo *Vijolašola* ter oblikovali igro *Spomin* na temo poklicev in dejavnosti.

Priročnik *Smernice za odpravljanje stereotipov ter krepitev enakosti moških in žensk* poudarja vlogo posameznikov in posameznic, institucij ter strokovnih delavk_cev na področju vzgoje, izobraževanja, zdravstva, sociale in lokalnih skupnosti pri preseganju spolnih stereotipov. Priročnik se osredotoča na usklajevanje poklicnega in zasebnega življenja ter aktivnega očetovstva. Nazorno opredeli spolne stereotipe, razgrinja vpliv spolnih stereotipov na posameznike in posameznice pri izobraževalnih in poklicnih izbirah ter ponuja smernice in predloge za odpravo stereotipov tako pri vsakdanji rabi jezika, vzgoji in izobraževanju otrok, starševanju, kot na ravni zaposlovanja, dostopa do storitev, itn. V priročniku je izpostavljen prikriti kurikulum, "ki vsebuje mnoge stereotipe o ženskah in moških. Kažejo se na različne načine: od tega, kako so prikazani ženski in moški liki ter odnosi med njima, katere lastnosti so pripisane ženskam, katere moškim, do tega, skozi katere dejavnosti ter opravila so predstavljeni moški, skozi katere ženske" (Smernice: 19). Smernice zagovarjajo, da zaposleni, ki delajo z otroki in mladimi, izbirajo literaturo in vsebine, v katerih so moški in ženske zastopani uravnoteženo, da z otroki in mladimi naslovijo stereotipno prikazane like in se o njih pogovarjajo.

Slikanica *Rozagroza in Plavalava* avtorjev Saše Eržen, Maruše Ivančič in Kobrowsky je nastala leta 2016 in je dostopna tudi elektronsko.⁹ Zgodba govori o Neži in Anžetu, dvojčkih, ki neke noči sanjata, da sta ju napadli pošati Rozagroza in Plavalava. Pošasti od njiju zahtevata, da Neža počne samo stvari, ki se jih pričakuje od deklic, Anže pa samo stvari, ki se jih pričakuje od dečkov. Skozi različne življenjske situacije glavnih junakov slikanica na duhovit način predstavlja problem družbenih stereotipov in opozarja na pomen enakosti spolov.

---

⁶ <http://aktivni-vsi.enakostspolov.si/dokumentarni-film>

⁷ <http://aktivni-vsi.enakostspolov.si/promocijski-spoti>

⁸ [\[spletisc.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/enake_moznosti/AktivniVsiSmernice.pdf\]\(http://mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/enake_moznosti/AktivniVsiSmernice.pdf\)](http://mddsz.arhiv-</p></div><div data-bbox=)

⁹ <http://aktivni-vsi.enakostspolov.si/slikanica>

Vir: Slikanica *Rozagroza in Plavalava*.

Na podlagi slikanice je nastala gledališka predstava *Vijolašola*, ki na premišljen, duhovit, poučen in kritičen način prikazuje vzgajanje otrok v stereotipne družbene vloge, določene s spolom.¹⁰ Dvojčka Neža in Anže spoznavata, da sta si zelo podobna, a tudi različna. Neža rada pleza po drevesih, sestavlja lego kocke, rada brca žogo, medtem ko Anže rad peče piškote, preoblači punčko, ipd. Njuna starša ju opozarjata, kaj se spodobi za deklico in kaj za dečka. V sanjah pa ju preganjata pošasti Plavalava in Rozagroza, zato se Anže in Neža odločita, da bosta nastavila pošastima past ter ju združila. Iz modre in roza barve je nastala nova, vijolična barva. Takrat se odločita in v *Vijološolo* peljeta tudi njuna starša.

V okviru projekta *Aktivni.Vsi* je nastala tudi družabna igra *Spomin* na temo poklicev in dejavnosti, ki je primerna tako za predšolske kot za šolske otroke. V igri so predstavljeni različni poklici, npr. gasilec_ka, učitelj_ica, vzgojitelj_ica, gasilec_ka, nogometaš_ica, kuhar_ica, itn. Igra je dostopna tudi elektronsko.¹¹

---

¹⁰ <http://aktivni-vsi.enakostspolov.si/lutkovna-predstava>

¹¹ <http://aktivni-vsi.enakostspolov.si/spomin>

Vir: Igra Spomin.

V projektu so razvili tudi učna gradiva na temo spolnih stereotipov za 2. razred osnovne šole za slovenščino, spoznavanje okolja in likovno umetnost.¹²

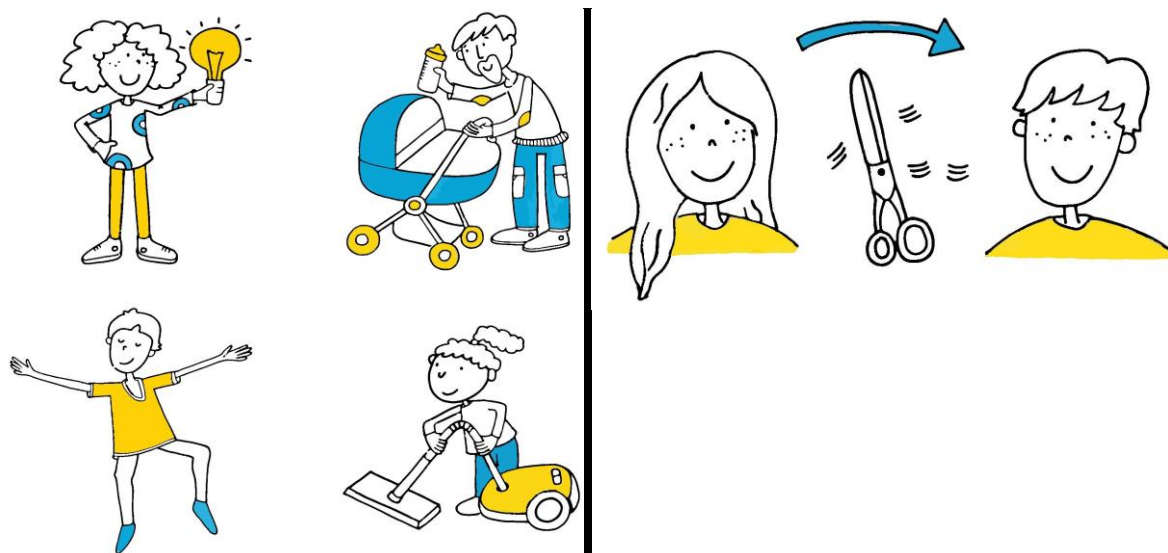
Leta 2018 je Sektor za enake možnosti pri Ministrstvu za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti organiziral mednarodno konferenco *Nestereotipno o stereotipih*. Konferenca je bila uvodni dogodek projekta *Evropa v šoli*, ki je v šolskem letu 2018/19 naslavljal spolne stereotipe in enakost spolov. Vsebine in gradiva s konference, na kateri so bili predstavljeni projekti in delavnice nevladnih organizacij, so dostopni na spletni strani.¹³

Spletni časopis *Časoris*¹⁴, ki izhaja od leta 2015, je namenjen otrokom do 6. razreda osnovne šole, staršem ter učiteljem_icam. Spolni stereotipi so tema, ki je v spletnem časopisu pogosto naslovljena prek praktičnih primerov, vprašanj za razpravo z otroki, primerov učnih listov, kratkih ozaveščevalnih videov in drugih gradiv, kot so: *Kaj so spolni stereotipi in kako o njih govoriti? Tudi punce ne marajo brisati prahu. Tudi punce imajo lahko kratke lase! Tudi punce lahko vozijo traktor in fantje lahko plešejo balet. Tudi punce znajo teči in fantje imajo lahko dolge lase.* V *Časorisu* je objavljena tudi slikanica *Lučka in Tine*, avtorjev Nine Jelen in Mihe Klenovška, ki govori o prijateljstvu med deklico in dečkom. Lučko zanima znanost, Tineta pa ples in v odrasčanju se soočata s spolnimi stereotipi o njunih zanimanjih in dejavnostih. Ko odrasteta, Tine postane plesalec, Lučka pa znanstvenica na področju kemije. Glavno sporočilo otrokom je, da naj sledijo svojim željam in ciljem.

¹² http://mddsz.arhiv-spletisc.gov.si/si/delovna_podrocja/enake_moznosti/projekti_iz_sredstev_eu/aktivnivsi/ucna_gradiva_na_temo_spolnih_stereotipov/index.html

¹³ http://mddsz.arhiv-spletisc.gov.si/si/delovna_podrocja/enake_moznosti/tematski_posveti/nestereotipno_o_stereotipih/

¹⁴ <https://casoris.si/>

Vir: Spolni stereotipi, Časoris, str. 4 in 6.

Društvo za promocijo žensk v kulturi Mesto žensk je na temo enakosti spolov in feminističnega gibanja za pravice žensk pripravilo različna učna gradiva:

Kviz *Vsak Dan 8. marec*: od leta 2016 dalje ob mednarodnem dnevu žensk pripravijo učno gradivo (za izvedbo učne ure - 45 minut) in kviz o neenakosti spolov, zgodovini bojev za pravice žensk in njihove dosežke; naslavljajo tudi skrbstveno delo.¹⁵

Karte *Neustrasne ženske*¹⁶ so družabna igra, ki so jo razvili v hrvaški nevladni organizaciji *K-zona*. Igralci_ke se skozi igro seznanijo z dosežki žensk na različnih področjih delovanja. V Sloveniji so leta 2020 v okviru projekta *Women on Women (Ženske o ženskah)* pripravili dodaten komplet igralnih kart *Neustrasne ženske WoW*, na katerih so upodobljene ženske iz Slovenije.

¹⁵ http://www.cityofwomen.org/sites/default/files/Vsak%20dan%208.%20marec_nacrt%20ucne%20ure.pdf

¹⁶ <http://www.cityofwomen.org/sl/content/karte-neustrasne-zenske>

Vir: Neustrašne ženske.

Spletna različica *Malega pojmovnika sodobne umetnosti* vsebuje razlage umetnostnozgodovinskih pojmov, na katere so opozorili_e učitelj_i_ce zadnjega triletja osnovnih šol in profesorji_ice srednjih šol v okviru delavnic *Mozaik sodobnih umetnosti*.¹⁷

Učno gradivo *Kaj nam žive umetnosti povedo o diskriminaciji?* z izborom umetniških videov.

Knjiga *Po svoji poti: 25 izletov po zgodovini žensk* vsebuje izlete po zgodovini žensk v Sloveniji, na Hrvaškem in v Makedoniji.

Učno gradivo *Vse je v redu*, ki ga je ob istoimenski predstavi pripravilo Lutkovno gledališče Ljubljana. Predstava je bila del programa festivala *Mesto žensk*.¹⁸

*Kulturni bazar*¹⁹ na svojih spletnih straneh ponuja izčrpen seznam učnih gradiv na temo *Enaki v različnosti*, *Pionirska knjižnica* pa je pripravila seznam literature *Enaki v različnosti* s sklopom kakovostne literature za otroke in odrasle na temo enakosti spolov in enakih pravic.²⁰

3. Pogled stroke in pedagoškega osebja

Namen skupinskih in individualnih intervjujev s pedagoškim osebjem, strokovnjakinjami in oblikovalkami politik je bil pridobiti vpogled v aktualne pristope, strategije, programe, predvsem pa v vsakdanje pedagoške prakse v vrtcih. Osrednja pozornost je bila namenjena spolnim stereotipom, povezanim s fanti/moškiimi/moškostmi ter idejo skrbstvenega dela v širokem pomenu besede, vendar s posebnim poudarkom na družinskem in poklicnem skrbstvenem delu. Zanimalo nas je, kako stroka, oblikovalci politik in pedagoško osebje obravnavajo spolne stereotipe, spolno raznolikost in enakost spolov v različnih vidikih

¹⁷ <http://www.cityofwomen.org/sl/content/delavnica-mozaik-sodobnih-umetnosti>

¹⁸ <https://2021.cityofwomen.org/sl/content/vse-je-v-redu>

¹⁹ <https://kulturnibazar.si>

²⁰ https://kulturnibazar.si/wp-content/uploads/2020/10/Enaki-v-razli%C4%8Dnosti_MKL_dopolnjeno.pdf

svojega dela, še zlasti, kako percipirajo in obravnavajo spolne stereotipe in norme, ki naslavljaajo moške, moškosti, fante in skrbstveno delo.

3.1. Stroka o spolnih stereotipih v predšolskem izobraževanju

Po pregledu nacionalnih politik, raziskav in programov smo naredili 4 skupinske pogovore. Vprašanja so se nanašala na napredek pri zmanjševanju spolnih stereotipov v zgodnjem izobraževanju in kako strategije za zmanjševanje spolnih stereotipov naslavljaajo fante, moškosti in skrbstveno delo? Kakšnega izobraževanja o občutljivosti za spol in spolni raznolikosti so deležni bodoče vzgojiteljice? Kako se soočati s prikritim kurikulum? Kako je organizirano vseživljenjsko učenje za vzgojiteljice na te teme? (Vprašalnik je podrobneje predstavljen v Prilogi 1). Vzorec je vključeval naslednje strokovnjakinje:

Tabela 1: vzorec skupinskih intervjujev

<i>Skupinski intervju</i>	<i>Sogovornice</i>
1.	Profesorica na Pedagoški fakulteti v Ljubljani, ki se ukvarja s temami socialne pravičnosti, vzgoje in spolov, enakosti spolov v izobraževanju. Raziskovalka na Pedagoškem inštitutu v Ljubljani, ki se ukvarja s temami dekleta v šoli in ženske v znanosti na presečišču feministične epistemologije.
2.	Oblikovalki politik na Ministrstvu za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, Sektor za enake možnosti, ki sta vključeni v pripravo vseh relevantnih dokumentov politik enakosti spolov.
3.	Teoretičarka in aktivistka, ki deluje na presečišču feminizma in umetnosti v društvu Mesto žensk - društvu za promocijo žensk v kulturi. Raziskovalka na Inštitutu za proučevanje enakosti spolov – IPES.
4.	Vodja zasebnega zavoda Familylab Slovenija - Inštitut za sodobno družino Manami. Direktorica javnega zavoda Mala ulica (center za otroke in družino).

S takim vzorcem smo vključili vse pomembne deležnike na področju vzgoje in izobraževanja ter enakosti spolov. Očitna pomajkljivost vzorca je, da ni vključeval moških sogovornikov. Razlog za to je predvsem v tem, da je področje enakosti spolov v Sloveniji še vedno pojmovano, kot da zadeva samo ženske, hkrati pa je področje vzgoje in izobraževanja izrazito feminizirano. Pogovori so trajali od 51 minut do 1 ure in 25 minut. Pogovore smo z dovoljenjem sogovornic posneli in za analitične namene naredili povzetek intervjujev. Povzetek smo opremili s terenskim dnevnikom, v katerega smo zabeležili svoje vtise o pogovoru. Sogovornice so podpisale izjavo o sodelovanju in varovanju osebnih podatkov. Pogovore smo analizirali tako, da smo identificirali ključne teme, ki so jih izpostavile sogovornice, in povzeli njihova stališča.

Spol v izobraževanju za pedagoške poklice. V zadnjih 20 letih je senzibilizacija za spol pri pedagoškem osebju narasla, predvsem zaradi kurikularnih sprememb, ki so prinesle večjo avtonomijo vzgojiteljic pri organizaciji vsakdanjega dela, s tem pa so tudi povečale zavedanje o pomenu izobraževanja. Spol se vključuje pri obveznih predmetih na Pedagoški fakulteti, vendar po mnenju intervjuvank, premalo. Kot samostojen predmet je izbiran, torej neobvezen, premalo je tudi prakse na te teme. Raziskovalka izpostavi, da v Sloveniji nimamo

nacionalnih raziskav o enakosti spolov in stereotipiziranju v izobraževalnih institucijah, prevladujejo diplomske in magistrske naloge. To kaže na potrebo po bolj sistematičnem raziskovanju tega področja.

Koncepcija spola, ki prevladuje na področju vzgoje in izobraževanja, predvideva, da so fantje/moški spolno nevtralni, univerzalno človeški, ženske pa 'druge', izpeljanka iz te univerzalne norme. Prav tako je še vedno prevladujoča binarna koncepcija spola, ki predpostavlja obstoj dveh komplementarnih spolov – moških in žensk. Spolna pluralnost in raznolikost se še ni vpisala v to spolno enačbo, pozitivni trendi v to smer se morda nakazujejo s potrdilom LGBT prijaznih vrtcev.

Sociologi vzgoje obravnavajo moško dominacijo kot problem vseh spolov in izpostavijo, da so žrtve moške dominacije tudi moški. Vendar pedagoginja opozarja, da problemu manjše bralne pismenosti pri fantih v šolah ni posvečeno toliko pozornosti kot problemu manjše uspešnosti deklet pri matematiki, naravoslovnih predmetih in športni vzgoji. Stereotipno se fantom pripisuje predvsem problem nasilja in discipliniranja.

Napredek v smeri večje občutljivosti za spol pri praktičnem delu v vrtcih. Evidenca intervjuvank, zlasti pedagoginje na Pedagoški fakulteti, ki dobi vpogled v stanje v vrtcih skozi prakse študentk in diplomske naloge, kaže na napredek v vrtcih: igralni kotički so bolj vključujoči; vzgojiteljice otrokom ponudijo različne igrače ne glede na spol; uporabljajo se spolno nevtralne barve; biološki determinizem v razlagah spolnih razlik je prej izjema kot pravilo. Vendar pedagoginja ocenjuje, da vzgojiteljice slabo poznajo produkcijo pravljič, ki presegajo spolne stereotipe, kar kaže na potrebo po informacijah in znanju o spolno občutljivih didaktičnih pripomočkih.

Tudi pri izvajanju prikritega kurikula je v zadnjih letih prišlo do napredka, saj v izobraževalnem procesu namenjajo pozornost ustrezni opremljenosti pedagoškega osebja z mehanizmi samorefleksije, samonadzora, vzpostavljanja stabilnega samozavedanja in samopreverjanja. Sogovornice menijo, da samorefleksije so del pedagoškega procesa, vendar je vprašanje, če je spol dimenzija te samorefleksije. Kaže se potreba po superviziji kot podpori vzgojiteljicam, ki bi omogočala identifikacijo, pretresanje in premišljevanje različnih situacij ter izboljšanje problematičnih praks. Sogovornice izpostavijo tudi potrebo po razvoju smernic in identifikaciji dimenzij, na katere mora biti vzgojitelj_ica pozorna, ko izvaja samorefleksijo in poskuša izboljšati svojo prakso.

Večina sogovornic izpostavi problematiko komunikacije vzgojiteljic s starši in soočanja s spolnimi stereotipi v družini. Ocenjujejo, da vzgojiteljicam primanjkuje strokovnosti, argumentov in samozavesti za zagovarjanje praks enakosti spolov v vrtcih. Kot primer navedejo igre, v katerih otroci igrajo vloge in se preoblačijo v nasprotni spol ali obravnavo gejevskih in lezbičnih družin.

Sogovornice izpostavijo, da distinkcije ruralno/urbano niso enoznačne, saj so vrtci v podeželskem okolju lahko zelo progresivni in vrtci v urbanem okolju nazadnjaški. Tudi ni mogoče enoznačno trditi, da so mlajše generacije vzgojiteljic bolj progresivne in starejše bolj tradicionalne. V LGBT prijaznih vrtcih tudi starejše vzgojiteljice pozitivno sprejemajo pluralnost in enakost spolov. Zaradi tendenc k retradicionalizaciji spolnih vlog v družbi so lahko mlade vzgojiteljice izrazito stereotipne.

Spolni stereotipi kot problematična in sistemsko neumeščena tema. Sogovornice izpostavijo, da je diskurz ideologije spolov v družbi zelo vpliven. Tema spolnih stereotipov se povezuje s spolno ideologijo, zato naleti predvsem pri starših, včasih pa tudi pri vzgojiteljicah na

obrambe in odpor. Starši se bojijo, da dekleta ne bi postale možače in da se fantje ne bi 'pomehkužili' ali postali geji. V vrtcih je tema dojeta kot vsiljevanje idej, siljenje otrok v vloge, ki jih ne želijo. Npr. društvo Cmak je enemu od vrtcev ponudilo gledališko predstavo, ki so jo naredili po slikanici Braneta Mozetiča *Prva ljubezen* (o prijateljstvu in ljubezni dveh fantkov). Vodstvo vrtca je bilo predstavi sicer naklonjeno, kljub temu pa so izvedbo zavrnil z argumentom, da *"je še prezgodaj, ker morajo najprej usposobiti vzgojiteljice za te teme"*. Z vodstvom ene izmed osnovnih šol so se uspeli dogovoriti za izvedbo predstave Nataše Živković *Sine*, ki uprizarja transspolno identiteto in ponotranjeno tradicionalno moškost pri ženski. Vodstvo šole jim je dovolilo izvedbo predstave v šolski avli v popoldanskem času, vendar pod pogojem, da so v oglaševanju predstave navedli, da šola samo oddaja postor in ni povezana z organizacijo predstave. S tem so se želeli izogniti potencialnim obtožbam širjenja 'homo propagande', kar sogovornica razume predvsem kot *"duh časa, ko so starši potencialni tožniki ter diskurza retradicionalizacije"*.

Več sogovornic zato meni, da je naslavljanje spolnih stereotipov občutljiva tema in je potreben mehak pristop, posredna obravnava preko vsebin iz vsakdanjega življenja, kulture in umetnosti, pri čemer se teme spolne identitete in stereotipov obravnava mimogrede. Pomembno je tudi izpostaviti teme enakosti spolov pri zelo stereotipnih zgodbah, slikanicah in igračah. Sogovornice menijo, da so ravno zelo stereotipne igrače lahko dober didaktičen pripomoček za obravnavanje neenakosti spolov, vendar to predpostavlja strokovno usposobljenost pedagoškega osebja o enakosti spolov. Po mnenju intervjuvank vzgojiteljice potrebujejo izobraževanje o tem, kako skozi igro, dnevne aktivnosti in vsakdanje življenje približati otrokom teme enakosti spolov. Za tako izobraževanje so pomembni primeri dobrih praks iz tujine in medvrstniško učenje, v katerem vzgojiteljice medsebojno izmenjujejo prakse in znanja ter same razvijajo nove pristope in vpoglede. Leta 2020 so v okviru Mesta žensk pripravili posvet *Učna gradiva za enake možnosti*. Na posvetu so nekatere učiteljice poročale, da se zavedajo teh tem in da jih poskušajo odpirati, vendar so brez širše podpore kolegic in kolegov. Izrazile so željo po povezovanju, sodelovanju in mreženju učiteljic, kar zaenkrat ostaja na prostovoljni bazi in lahko vodi v samoizčrpavanje. Kot opozarja teoretičarka in aktivistka Mesta žensk, teme enakosti spolov ostajajo na teoretsko konceptualni ravni, brez prenosa v prakso. Premalo je sodelovanja in povezovanja med nevladnimi in vzgojno-izobraževalnimi organizacijami, ki bi omogočalo prenos dobre prakse in medvrstniškega učenja. Kaže se torej potreba po bolj sistematičnem vključevanju tematike enakosti spolov in spolnih stereotipov v izobraževanje pedagoškega osebja.

Ali večja vključenost moških v vzgojiteljski poklic prinaša večjo enakost spolov?

Sogovornice ocenjujejo, da bi bilo za zmanjševanje spolnih stereotipov potrebno prestrukturiranje skrbstvenih poklicev (sogovornice izpostavijo poklic vzgojiteljice) z večjim vključevanjem moških ter z večjim družbenim vrednotenjem skrbstvenega dela (ne zgolj simbolno, ampak tudi finančno). Več sogovornic opozori na splošno družbeno degradacijo in podcenjevanje dela vzgojiteljskega poklica.

Direktorica zavoda Mala ulica, ki med drugim organizira počitniško varstvo za otroke, izpostavi, da je v počitniškem varstvu delež študentov višji od deleža študentk, kar ocenjuje kot zelo pomembno *"...saj vemo, da otroci od vrtca naprej, praktično v celotnem obdobju šolanja nimajo stika z odraslimi moškimi. Očetje, vemo, so pri vzgoji otrok velikokrat odsotni tako ali drugače, fizično ali mentalno. Povečevanje števila moških vzgojiteljev v vrtcih in animatorjev v počitniških varstvih ima pomembno sporočilo za otroke, zlasti za fante, in sicer, da to delo lahko opravljajo tako ženske kot moški."* Po drugi strani pa raziskovalka opozori, da večje vključevanje moških v vzgojiteljski poklic ne prispeva nujno k večji enakosti spolov. Potrebno je biti pozoren, kakšne predpostavke o spolih so v ozadju. V ozadju

je lahko stereotipna koncepcija spola (npr. moški so bolj aktivni, fizični, imajo več avtoritete, prinašajo moški princip), kar vodi v krepitev tradicionalnih koncepcij spola in ne v večjo enakost.

Oblikovalki politik izpostavita, da v Sloveniji ni jasne resorne odgovornosti za področje spolne segregacije trga dela. Problematiko si podajajo ministrstvo za šolstvo, zavod za zaposlovanje in ministrstvo za delo, taka fragmentacija pristojnosti pa otežuje izvajanje aktivnosti na tem področju. Spolni stereotipi na področju izobraževanja ostajajo prednostna tema Nacionalnega programa za enakost spolov, s poudarki na učbenikih, ženskah avtoricah in ženskah v znanosti. Tematik povezanih s fanti, moškimi in moškostmi ne navajata. Moški in moškosti so v nacionalnih politikah enakosti spolov izrecno naslovljeni predvsem na področju družinske politike v kontekstu aktivnega očetovstva, kar odpira možnosti vključevanja tem starševstva, skrbi za otroke, gospodinjskega dela, prisotnosti v družinskem življenju na način, ki bi nagovarjal tudi fante, v vzgojno izobraževalni proces.

3.2. Opazanja, stališča, prakse in potrebe pedagoškega osebja v vrtcih

Intervjuje z vzgojitelji_cami smo naredili v dveh javnih vrtcih, ki smo ju s pisnim povabilom ravnateljicam povabili k sodelovanju v projektu. Pri izbiri vrtcev smo sledili načelu raznolikosti – vključili smo vrtec iz urbanega okolja (Ljubljana) in iz manjšega kraja, ki ga obiskujejo tudi otroci iz ruralnega okolja. Oba vrtca sta v javnem prostoru prepoznana kot progresivna, družbeno angažirana, občutljiva za teme egalitarnosti in enakosti spolov. Ljubljanski vrtec ima potrdilo, da je LGBT prijazen vrtec. V obeh vrtcih je vodstvo povabilo tri zaposlene k sodelovanju v projektu, ki obsega poglobljen individualni intervju, odgovore na pisni vprašalnik *Vprašanja za samorefleksijo – ali smo pozorni na fante v temah enakosti spolov in skrbstvenega dela*, preizkušanje inovativnih didaktičnih pripomočkov, razvitih v projektu in udeležba na izobraževanju.

Naredili smo 6 poglobljenih individualnih intervjujev. Očitna pomanjkljivost raziskave je majhen vzorec, ki ne dopušča posploševanja. Z namenom presejanja te pomanjkljivosti, smo namensko oblikovali vzorec, ki je zelo raznolik in vključuje vzgojitelje_ice, pomočnike_ice vzgojiteljev_ic, starejše in mlajše pedagoško osebje. Najmlajši intervjuvanec je zaposlen v vrtcu 3 leta, najstarejša intervjuvanka deluje kot vzgojiteljica že 25 let. Kljub temu, da je delo v vrtcu izrazito feminizirano (delež moških je približno 3,8 %), smo v vzorec uspeli vključiti dva moška sogovornika. Problem posploševanja je v slovenskem kontekstu nekoliko manjši tudi zaradi tega, ker je mreža vrtcev univerzalna in sledi načelom in smernicam univerzalnega enotnega kurikuluma. Razlike pri pedagoških praksah zelo pogostov veliki meri izhajajo iz individualnih razlik med pedagoškim osebjem.

Tabela 2: Vzorec individualnih intervjujev

<i>Psevdoni m</i>	<i>Delovno mesto</i>	<i>Spol</i>	<i>Starost</i>	<i>Lokacija</i>
Nosorog	Vzgojitelj	M	39	Manjši kraj
Slon	Pomočnik vzgojiteljice	M	?	Manjši kraj
Mala vilinka	Vzgojiteljica	F	32	Manjši kraj
Ljubeze n	Vzgojiteljica	F	?	Ljubljana
Marjetic a	Vzgojiteljica	F	46	Ljubljana
Palčica	Vzgojiteljica	F	40	Ljubljana

Pogovori so trajali od 32 do 51 minut. Z dovoljenjem sogovornikov_ice smo jih posneli in za analitične namene naredili povzetek. Povzetek smo opremili s terenskim dnevnikom, v katerega smo zabeležili svoje vtise o pogovoru. Sogovorniki_ce so podpisali izjavo o sodelovanju in varovanju osebnih podatkov. Po zaključku intervjuja so respondenti_ke pisno odgovorili na vprašalnik *Vprašanja za samorefleksijo – ali smo pozorni na fante v temah enakosti spolov in skrbstvenega dela* (Priloga 3).

Naše osnovno raziskovalno vprašanje je bilo, kako je skrbnost v širšem smislu, kot skrb zase, medsebojna pomoč, družinsko delo, družbena solidarnost, skrbstveni poklici in skrb za okolje vključena v vsakdanje življenje v vrtcu, kako je vrednotena in kako so fantje vključeni v skrbstvene aktivnosti? Postavljali smo posredna vprašanja, ki so se nanašala na uporabo igrač, organizacijo igre in prostora, avtonomijo otrok pri igri. Spraševali smo, kako so organizirane rutinske dnevne aktivnosti, kot so hranjenje, pospravljanje, počitek, discipliniranje, oblačenje in osebna higiena ter pridobivanje socialnih veščin, in na kakšen način so te aktivnosti spolno zaznamovane ali spolno nevtralizirane? Kako so predstavljeni skrbstveni poklici in ali so izpostavljeni tudi moški v teh poklicih? Kakšno gradivo imajo v vrtcih na razpolago za spoznavanje poklicev? Ali uporabljajo spolno občutljiv jezik, ko naslavljajo poklice? Kakšne metode uporablja pedagoško osebje za samorefleksijo prikritega kurikulumu? Kako poteka sodelovanje s starši? Kakšne vzore uporabljajo vzgojitelji_ce? Kakšnih izobraževanj o spolnih stereotipih in enakosti spolov so bili deležni intervjuvanci_ke med svojo kariero in kakšne izobraževalne potrebe zaznavajo na tem področju? (Vprašalnik je podrobno predstavljen v Prilogi 2). Informacije, pridobljene v intervjujih, predstavljajo izhodišče za razvoj inovativnih didaktičnih orodij in izobraževalnih vsebin, da bi pedagoško osebje opremili za delo pri zmanjševanju spolnih stereotipov, zlasti tistih, ki se nanašajo na moškosti in skrbstveno delo. Pogovore smo analizirali tematsko, po vnaprej opredeljenih temah v vprašalniku, tako da smo povzeli odgovore vzgojiteljev_ice. Sogovorniki_ce so samoiniciativno izpostavili dve temi, po katerih jih nismo eksplicitno spraševali – prva se nanaša na razlike med fanti in dekleti, druga pa na moške v vzgojiteljskem poklicu.

Igrače. Izbira igrač temelji na raznolikosti - domišljajske, konstrukcijske, družabne, gibalne, matematične igrače - včasih pedagoško osebje razvija tudi svoje igrače in igre po modelu montessori pedagogike. Kot igrače uporabljajo tudi realne materiale, pravo posodo, oblačila za odrasle, naravne materiale, kot sta pesek in les, ter tako spodbujajo ustvarjalnost. Igrače povezujejo z določenimi temami in projekti, npr. letnimi časi. Glavno vodilo sta interes in želja otrok ter občutljivo usmerjanje z vidika ocene stanja v skupini – vzgojitelj_ica spodbuja uporabo igrač na tistih področjih, kjer zaznava manko veščin pri otrocih (npr. jezikovno področje, fina motorika, nastopanje ipd.). Vzgojitelji_ce ponudijo fantom in dekletom iste igrače, ker izhajajo iz stališča, da morajo vsi otroci, ne glede na spol, osvojiti vse s kurikulumom predpisane veščine. Sledijo načelu spodbujanja razvoja šibkih področij in krepitve močnih področij.

Vzgojitelji_ce opažajo, da se fantje vključujejo v igro z dojenčki, radi vozijo dojenčke v vozičku, jih preoblačijo, igrajo igre družinskih vlog ipd. Tudi dekleta se igrajo z avtomobilčki, kockami ipd., vendar v manjšem obsegu, kot se fanjte igrajo z dojenčki.

Otroci lahko prinesejo v vrtec tudi svoje igrače, namen tega pa je, da razvijajo skrb in odgovornost za svojo igračo ter da se spodbuja medsebojna izmenjava igrač. Vzgojitelji_ce opažajo, da fantje prinašajo v vrtec bolj raznolike igrače (avtomobile, dinosavre, mehke igrače, knjige, namizne igre), medtem ko dekleta prinašajo predvsem mehke igrače.

Igre. Medi igrami so zelo priljubljene igre vlog, v katerih po mnenju vzgojiteljic_ev otroci razvijajo empatijo. Igrajo igre vlog, ki se nanašajo na skrbstvena področja, kot so šola, družina, zdravniki, frizerji, spoznavanje telesa in skrb za telo. Otroci se preizkušajo v različnih vlogah, pri menjavi vlog vzgojitelji_ce sledijo otrokovim željam, spodbujajo menjavo vlog, vendar otrok vanjo ne silijo. Vzgojitelji_ce opažajo, da se otroci, tudi fantje, zelo radi preoblačijo, maskirajo, dekorirajo, frizirajo, delajo s telesom in na telesu. Radi se preoblačijo tudi v vloge nasprotnih spolov. Npr. v vrtcu so uprizorili predstavo o čarovnicah in fantje so se z veseljem preoblačili v čarovnice. V frizerskem kotičku se počesejo in si naredijo frizuro s čopki. Z delom s telesom in na telesu rahljajo spolne stereotipe, kaj 'je/ni primerno' in kaj 'se (ne) spodobi' za fante in dekleta.

Prostorska ureditev. Igralnice so organizirane v tematske kotičke, kot so bralni kotiček in kotiček za počivanje, kotiček z družabnimi igrami, konstrukcijski kotiček s kockami in raznimi materiali, likovni kotiček ipd. Nekateri kotički so stalni (npr. bralni, konstrukcijski), nekateri kotički pa se spreminjajo glede na interese otrok in tematske projekte (npr. astronautski kotiček, gozd, bolnišnica, pisarna ipd.). Za razumevanje vloge skrbstvenega dela v vrtčevskih pedagoških praksah je zelo pomemben kotiček dom in družina ali gospodinjski kotiček, ki je stalen. Vsebuje pripomočke za igre priprave obrokov, pospravljanje doma, skrb za otroke, preoblačenje, igranje družinskih vlog, sprejemanje obiskov ipd. Vzgojitelji_ce opažajo, da se fantje zelo vključujejo v igro, ki poteka v kotičku dom in družina, kjer kuhajo, pospravljajo, sesajo, se preoblačijo in skrbijo za otroke. Opažajo tudi, da otroci, ki dobijo sorojenca, kažejo več zanimanja za kotiček dom in družina. Vzgojiteljice spodbujajo otroke k menjavi kotičkov – npr. deklici rečejo: 'Pojdi fantom pomagat sestavljat kocke', fanta pa povabijo: 'Pridi na čaj v kuhinjo'. Tematski kotički predstavljajo priložnost za bolj poglobljeno in spolno nevtravno seznanjanje otrok z družinskim skrbstvenim delom z v ta namen oblikovano igro in didaktičnimi pripomočki.

Vzgojitelji_ce opažajo, da to, ali se otrok raje **igra v igralnici ali na prostem**, ni spolno določeno, ampak je povezano z družinskimi navadami, okoljem, iz katerega prihajajo otroci, in individualnimi razlikami. Vsi otroci, ne glede na spol, so radi na prostem in kadar vreme

dopušča, večina igre poteka zunaj. Otroci imajo veliko potrebo po gibanju, pri tem ni velike razlike med fanti in dekleti. Ena od vzgojiteljic pa vendarle opozori, da fantje potrebujejo več gibanja, medtem ko so dekleta bolj umirjena in sposobna vključevanja v usmerjene aktivnosti.

Skupine. Skupine otrok pri igri so mešane po spolu in se oblikujejo na podlagi individualnih prijateljstev in interesov ter igre po tematskih kotičkih.

Razlike med fanti in dekleti. Iz pripovedovanja pedagoškega osebja izhaja, da fantje v starosti vrtčevskih otrok (1-6 let) ne izražajo obremenjenosti s spolnimi vlogami ter distance in zadržkov do skrbstvenih aktivnosti. Čeprav se pogosteje vključujejo v igre s kockami, avtomobilčki in gibanje na prostem kot dekleta, se radi in pogosto igrajo tudi igre, ki se nanašajo na teme doma, družine, skrbi, nege, telesa, preoblačenja in dekoriranja. Pravzaprav se zdi, da so fantje v tem starostnem obdobju manj determinirani s spolnimi normami moškosti in še ne izkazujejo distance do ženskosti, ki je tako značilna za obdobje pubertete. Nasprotno pa se deklice, kot povedo vzgojiteljice, že v tako zgodnjem starostnem obdobju manj vključujejo v konstrukcijske igre ali igre z avtomobilčki in jih pritegne manjši razpon iger in igrač. Vzgojiteljice izpostavijo, da so dekleta v vrtcu močna in dominantna ter bolj organizirana in strukturirana kot fantje. Dogaja se, da fantov ne pripustijo v kotiček dom in družina, ali pa, da same organizirajo igro fantov v tem kotičku. Ena od vzgojiteljic omeni, da se fantje včasih odmaknejo od deklet, ker se jih bojijo. Ocenjuje, da je to posledica tega, da je vloga ženske v družini zelo močna, da ženske v družini odločajo in da moški nimajo prave avtoritete. Več sogovornic izpostavi, da so dekleta bolj problematična kot fantje glede izključevanja, manipuliranja z odsotnostjo/nepozornostjo vzgojiteljice in verbalnega nasilja. Fantje so bolj nagnjeni k fizičnemu nasilju. Vzgojiteljice opažajo tudi, da dekleta raje kot fantje pomagajo drugim.

Rutinske skrbstvene aktivnosti v vrtcu. Rutinske skrbstvene aktivnosti, kot so priprava obrokov, hranjenje, pospravljanje po obroku in po igri, oblačenje in slačenje so v vrtcu pomembni didaktični momenti, ki so namenjeni navajanju otroka na samostojnost, pridobivanje motoričnih spretnosti in socialnih veščin ter samozavesti. Že v mlajši skupini otrok, starih od 1 do 3 let, si vrtci prizadevajo za samostojnost otrok pri skrbi zase, npr. pri brisanju nosu, obujanju, oblačenju, prehranjevanju ter navajanju otrok, da ubesedijo potrebo po pomoči. Zajtrk je samopostrežen, vzgojiteljice otrokom pomagajo in jih spodbujajo, da si sami pripravijo pogrinjke, si postrežejo hrano in po obroku pospravijo. Pri kosilu se otroci, ne glede na spol, menjavajo v vlogi dežurnega, ki je odgovoren za razdelitev pribora, po obroku pa vsak otrok pospravi za seboj. Če se otrok polije, sam poišče krpo in počisti. Otroci samostojno pospravljajo igrače, fantje in dekleta so pri tem enakovredno vključeni. Vzgojiteljice otroke navajajo, da si medsebojno pomagajo pri oblačenju in zavezovanju čevljev. Otroka, ki se ne zmore sam obleči, spodbudijo, naj za pomoč prosi vrstnika. Tako utrjujejo zavedanje, da ni nič narobe, če prosiš za pomoč, in spodbujajo medsebojno pomoč, solidarnost, empatijo, skrb drugega, kar je, kot izpostavi ena od vzgojiteljic, antiteza sodobne individualistične in tekmovalne družbe. Vzgojiteljice spodbujajo in nagradujejo te aktivnosti s pohvalami in zgledi ter izpostavijo, da je vse to povezano s samopodobo otrok – več kot znaš, več veljaš, bolj si samozavesten. **Socialne veščine** dodatno gradijo z jutranjim krogom, katerega namen je, da se otroci zavedajo sebe, drug drugega, skupine in pripadnosti skupini, ter s socialnimi igrami, ki spodbujajo vključevanje. Vzgojiteljice z različnimi igrami in s konvergentno pedagogiko učijo otroke, ne glede na spol, izražanja in prepoznavanja svojih čustev in čustev pri drugih ljudeh, izražanje tega, kaj mi ni všeč in kaj mi je všeč. Žalosti in joka ne zavračajo, to so dovoljena čustva in pri tem vzgojiteljice ne delajo razlik med fanti in dekleti.

Predstavitve različnih poklicev so redni del aktivnosti vrtcev. Pedagoško osebje pri tem sledi interesom in željam otrok. Opažajo, da so med fanti priljubljeni predvsem poklic zidarja (zaradi strojev), gasilca in policista, pri dekletih pa frizerke, učiteljice/vzgojiteljice, cvetličarke. Viri za predstavitev poklicev so različni: predvsem otroške enciklopedije in drugi knjižni viri; pripomočki, ki se uporabljajo v določenem poklicu; pogosto povabijo starše, da predstavijo svoje delo; uporabljajo situacijsko učenje (npr. ko obišejo knjižnico, predstavijo poklic knjižničarja_ke); sestavljajo puzzle; obišejo različne organizacije. Otroci so najbolj veseli, če se lahko igrajo igre vlog, ki predstavljajo poklice. Pri delitvi vlog se odločajo glede na otrokove želje, vzgojitelji_ce ne delijo vlog, spodbujajo pa menjave vlog. Vzgojitelji_ce opažajo, da so v gradivih poklici predstavljeni stereotipno, vendar tega ne problematizirajo. Prav tako ne uporabljajo spolno občutljivega jezika, ko poimenujejo poklic – tako je gasilec praviloma predstavljen v moškem spolu in medicinska sestra v ženskem spolu. Na tem področju se kaže potreba in priložnost po bolj spolno občutljivem gradivu in večji ozaveščenosti pedagoškega osebja, še zlasti, ker so skrbstveni poklici kot je npr. zdravnik_ca, učitelj_ica, vzgojitelj_ica za otroke zelo zanimivi.

Hišnik, kuharice in snažilke so v stiku z otroki, otroci spoznavajo njihovo delo in komunicirajo z njimi. Zlasti hišnik, ki je izrazito maskuliniziran poklic, je veliko v stiku z otroki in jim predstavlja pomembno avtoriteto. Kuharice včasih povabijo v skupino ali naredijo obhod skozi kuhinjo. Čistilke in perice so večinoma zaposlene preko agencije in delo opravljajo v popoldanskem času, zato imajo otroci z njimi malo stika.

Pogovori o družinski delitvi dela. V obeh vrtcih je to redna letna tema v skupini starejših otrok (3-6 let). Ena od vzgojiteljic opaža, da starši otrok ne vključujejo v družinsko delo, ker podcenjujejo njihove sposobnosti. Starše povabi na govorilne ure, kjer jim pove, kaj vse otrok že samostojno postori v vrtcu, in jih spodbudi, da ga vključijo tudi v delo doma, dosledno, vendar brez popravljanja. Opaža, da so otroci iz ruralnega okolja bolj vključeni v družinsko delo. Vzgojitelji_ce izpostavijo tudi, da so otroci iz družin, kjer je delitev dela med staršema enakovredna, za to bolj dojemljivi tudi v vrtcu.

Sodelovanje s starši. Včasih babice in starši, predvsem iz ruralnega okolja, komentirajo, da punčke niso igrača za fante, da za fante ni primerno, da se preoblačijo v nasprotni spol, frizirajo ali si lakirajo nohte. Izražajo bojazen, da bi se fant pomehkužil ali postal gej. Kadar se dekleta igrajo z avtomobilčki in tovornjaki, starši ne izražajo tovrstnih pomislekov. To kaže, da so stereotipi povezani z moškostjo, lahko celo bolj močni in številčni kot stereotipi povezani z ženskostjo, vendar jim posvečamo manj pozornosti. Vzgojitelji_ce izpostavijo, da je potrebna odkrita komunikacija s starši in samozavestna argumentacija svoje pedagoške prakse. Staršem je potrebno pokazati, da si pri svojem delu strokoven, upoštevati je potrebno tudi njihov vidik in se izogibati pokroviteljstvu. Izrazijo potrebo po pristopih in metodah za ozaveščanje staršev o spolnih stereotipih in enakosti spolov, saj menijo, da so družine zelo obremenjene s spolnimi normami, medtem ko je vrtec prostor, kjer se spolni stereotipi rahljajo.

Iz intervjujev je mogoče opaziti nekaj dobrih praks na področju vključevanja očetov v vrtčevsko življenje in s tem rahljanje spolnih stereotipov, povezanih z moškostmi in skrbstvenim delom v družinah – npr. spodbujanje očetov, da sodelujejo pri uvajanju otroka v vrtec; spodbujanje staršev, da se oba udeležujeta govorilnih ur; organizacija zabav in dogodkov samo za očete. Vzgojiteljica, ki v tem poklicu deluje že 25 let, opaža velike spremembe na področju vključevanja očetov v skrb za otroke, npr. zjutraj pripeljejo otroke v vrtec predvsem očete. Hkrati pa je potrebno biti pozoren tudi na to, na kakšnih predpostavkah o spolih temeljijo te prakse. Vzgojitelji_ce namreč predpostavljajo spolno dihotomijo, po

kateri predvidevajo, da so moški/očetje 'drugačni' od mater v smislu, da so '*bolj odločni, manj čustveni, manj zaskrbljeni, spontani, neobremenjeni, sproščeni, odprti, humorni*'.

Družbena solidarnost. V vrtec so vključeni otroci s posebnimi potrebami, kar omogoča razvijanje občutljivosti in sprejemanja drugačnosti. Vključevanje migrantov, ki prihajajo predvsem iz Bosne, se zaradi jezikovne bližine ne kaže kot problematično. Pedagoško osebje drugačnosti ne izpostavlja in ne dramatičira, ampak si prizadeva za samoumevno vključevanje skozi aktivnosti vsakdanje rutine in igre. Vzgojitelji_ce poudarijo, da so otroci vključujoči in ne reagirajo izključevalno na drugačnost.

Nekateri vzgojitelji_ce v svoji pedagoški praksi ne uporabljajo **zgledov in vzorov**, ker menijo, da je potrebno izhajati iz individualne osebnosti otroka ter dobrega poznavanja otrokovih potencialov in meja. Drugi strategijo vzornika uporabljajo tako, da pred skupino pohvalijo ali simbolično nagradijo otroka, ki nekaj dobro naredi (npr. pomaga drugim, pospravi). Nekateri vzgojitelji_ce kot zgled izpostavijo uspešne športnike_ce kot sporočilo, da se je potrebno za svoje cilje potruditi in da so porazi normalen del življenja. Večina vzgojiteljev_ic se zaveda, da so prav one pomemben zgled otrokom, da imajo velik vpliv na otroke in da imajo njihova vsakdanja ravnanja dolgoročne posledice pri otrocih. Izpostavljajo zavedanje in občutek odgovornosti, da otrokom predstavljajo pomemben zgled.

Odnos do spolnih stereotipov. Vzgojitelji_ce menijo, da ne delajo razlik med fanti in dekleti ('*pomembno je dejanje, ne kdo ga naredi*'), vendar izpostavijo, da se napačne reakcije v vrtcu lahko zgodijo, ker je potrebno reagirati hitro in ker včasih reagirajo avtomatično. Večina vzgojiteljev_ic meni, da imajo močno empatijo, samonadzor in čiječnost pri delu. Ena od vzgojiteljic navede ilustrativen primer, da nikoli ne reče: '*Bo mami doma oprala*', kadar se otrok umaže, ampak vedno reče: '*Boste doma oprali*'.

Izobraževanje. Vzgojitelji_ce izpostavijo, da je občutljivost za spolne stereotipe in neenakosti značajska lastnost posameznika_ce, ki se izraža predvsem v prikritem kurikulumu. Menijo, da so občutljivost za situacije, samonadzor, samorefleksija predvsem stvar posameznika in samoiniciativnosti, manj izobraževanja. Izobraževanje omogoča širino in izhodišča, večino znanja pa se pridobi v praksi, z izkušnjami in s tem, kako je človek sam naravnani k reševanju problemov. To kaže na določen dvom o pomenu in koristih izobraževanja na tem področju. Vzgojitelji_ce menijo, da v izobraževalnem procesu niso dobile posebnih znanj o spolnih stereotipih, da je bila to obrobna tema. Na razpolago imajo redna letna izobraževanja, izbirajo lahko iz kataloga izobraževanj Zavoda za šolstvo (ki vključuje zelo malo tem, povezanih s spoli), povabijo predavateljice, se samoizobražujejo preko spleta. Redno poteka medsebojno posvetovanje v kolektivu ter posvetovanja s svetovalnimi delavkami v vrtcu in z vodstvom vrtca. Prakticirajo kritično prijateljstvo, pri katerem si medsebojno svetujejo. Nikoli še niso bili vključeni v izobraževanje, povezano s temami moškosti in spolnih stereotipov. Vsi intervjuvanci_ke so izrazili velik interes za medsebojno izmenjavo dobrih praks in pretresanje problematičnih situacij.

Moški v poklicu vzgojitelja. Vzgojitelji_ce in vodstvi obeh vrtcev izrazijo zelo pozitiven odnos do večjega vključevanja moških v vzgojiteljski poklic. Pravijo, da so tudi odzivi staršev, predvsem pa otrok na moške vzgojitelje zelo pozitivni. Ena od vzgojiteljic meni, da otroci potrebujejo moško avtoriteto in da je sodobni mladi moški nimajo. Druga vzgojiteljica meni, da bi bilo potrebno, da bi bilo v vrtcu več moških, ker otroci to potrebujejo, ker '*so moški bolj realni, drugačni, ženske pa kar malo zaplavamo*'. To kaže, da pozitiven odnos do večje prisotnosti moških v vzgojiteljskem poklicu izhaja iz tradicionalnih spolnih dihotomij in težnje po njihovem utrjevanju. Tukaj se kaže priložnost izobraževanja in ozaveščanja

pedagoškega osebja o pomenu vključevanja moških v feminizirane poklice z vidika enakosti spolov in rahljanja tradicionalnih spolnih norm, zlasti tistih, ki so povezane z moškostmi.

Oba vrtca, ki sta sodelovala v raziskavi, imata med svojim pedagoškim osebjem tudi delež moških (pomočnikov) vzgojiteljev. V obeh vrtcih pa se je v pogovoru z ravnateljicama razkrila travmatična izkušnja, ko je bil vzgojitelj obtožen spolne zlorabe. To kaže na ambivalenten odnos slovenske družbe do vključevanja moških v vzgojiteljski poklic: po eni strani je prisotna želja, celo potreba in pozitivno vrednotenje vključevanja moških v vzgojiteljski poklic, po drugi strani pa se vzgojitelji soočajo s strahovi, predsodki in seksualizacijo moškosti. Naslavljanje tega problema se zdi pomembno tako na praktični ravni delovanja moških vzgojiteljev in vrtcev v odnosu do otrok, staršev in sodelavk kot tudi na ravni širše družbene ozaveščenosti.

4. Zaključek in priporočila

Enakost spolov je pripoznana kot temeljna pravica v politikah predšolskega izobraževanja in kot sestavni del izobraževanja. Poudarek je na zagotavljanju enakih možnosti za vse otroke v izobraževanju ne glede na spol, socialno in kulturno ozadje, vero in narodnost, vključno s podporo priseljenim otrokom, otrokom iz kulturno in socialno šibkejših okolij ter otrokom s posebnimi potrebami. Splošno mnenje je, da v slovenskem vzgojno-izobraževalnem sistemu ni razlikovanja na podlagi spola in da so fantje in dekleta enako obravnavani. Prav ta samoumevnost se zdi problematična, saj sistematičnih raziskav na tem področju v Sloveniji ni. Dokumenti in politike se na deklarativni ravni sicer zavzemajo za enakost spolov in preseganje spolnih stereotipov, vendar ne vsebujejo konkretnih smernic glede tega, kje se stereotipi lahko pojavijo in kako z njimi ravnati. Stroka se zaveda problema prikritega kurikuluma in spolnih stereotipov znotraj njega; tako *Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji* iz leta 2011 navaja, da je potrebno razvijati večjo občutljivost za to problematiko in skrbeti, da jo pedagoško osebje razume kot relevantno, pa tudi, da dobi podporo za njihovo obravnavanje. Vrtci in šole naj bi tako premislili o vrednotah, ki jih posredujejo skozi svojo pedagoško prakso in gradivo, stremeli naj bi k odpravi spolnih stereotipov in k spodbujanju spolno 'netradicionalnih' izbir v nadaljnjem izobraževanju in poklicni usmeritvi. Vendar se na ravni dokumentov, strategij in konkretnih programov in projektov kaže pomanjkanje proaktivnega pristopa.

Politični dokumenti le na kratko omenjajo, da je vrtec prostor, kjer otroci razvijajo svojo spolno identiteto. V strateških dokumentih o enakosti spolov je segregacija spolov v izobraževanju in na trgu dela opredeljena kot problem, rešitev pa je navedena kot povečanje števila deklet in fantov v izobraževalnih programih, kjer so premalo zastopani. Teme, povezane s spoli in enakostjo spolov, so še vedno premalo vključene v izobraževanje za pedagoški poklic. Tudi vseživljenjska izobraževanja za vzgojitelje_ice o enakosti spolov, stereotipih in predsodkih ter prikitem kurikulumu se ne izvajajo sistematično in kontinuirano, temveč sporadično in kot obrobne teme. Različna gradiva, kot so primeri učnih gradiv, slikanic in iger, so večinoma nastala v okviru projektov nevladnih organizacij, ki delujejo na področju enakosti spolov. V primerjavi s šolskim izobraževanjem je za predšolsko vzgojo na voljo bistveno manj gradiv in vsebin, ki obravnavajo spolne stereotipe.

Vzgojitelji_ice niso bile deležne nobenega izobraževanja o študijah moških in moškosti, o družbeni regulaciji moškosti, vlogi moških v enakosti spolov ter spolnih stereotipih, povezanih z moškostmi. Fantje kot spolno regulirana bitja so premalo vidni v pedagoških

praksah. Kljub temu, da imajo nekateri vrtci potrdilo o LGBT prijaznem vrtcu, je na področju vzgoje in izobraževanja še vedno dominantna binarna koncepcija spola, ki priznava dva spola, moški in ženski, ki sta sicer enakovredna, vendar različna na komplementaren način. Skrajni domet prakticiranja enakosti spolov v vrtcih je omejen na deklarativno in navidezno spolno nevtralnost.

Kljub temu stroka ugotavlja, da je na področju za spol občutljive pedagoške prakse v vrtcih mogoče zaznati napredek: igralni koticiki so raznoliki in vključujoči; otrokom se ponudi različne igrače ne glede na spol; uporabljajo se spolno nevtralne barve; biološki determinizem v razlagah spolnih razlik je prej izjema kot pravilo. Posebej je potrebno izpostaviti dve dobri praksi, ki smo ju opazili v vrtcih. Rutinske dnevne aktivnosti, povezane s pospravljanjem, čistočo in prehranjevanjem, so organizirane kot pedagoške prakse, ki na spolno univerzalen način že od najzgodnejših let dalje vzgajajo otroke k samostojnosti, skrbi zase, medsebojni skrbi in vsakdanjim skrbstvenim opravilom. Pri razdelitvi obrokov se otroci izmenjujejo v vlogi dežurnega, ki je odgovoren za delitev pogrinjkov. Vzgojitelji_ ce otroke ne glede na spol spodbujajo, da si sami postrežejo malico in kosilo ter po obroku sami pospravijo za seboj pribor in ostanke hrane. Otroci so tudi vključeni v pospravljanje igrač ter v medsebojno pomoč pri oblačenju. Te aktivnosti so pozitivno vrednotene kot spretnosti, ki gradijo samozavest. Druga dobra praksa se nanaša na organizacijo prostora in igre. Igralnica je organizirana v raznolike tematske koticike. Eden od stalnih tematskih koticikov je dom in družina ali gospodinjski koticik, ki vključuje igrače za nego dojenčkov, kuhanje, pospravljanje, igranje družinskih vlog ipd. Vzgojitelji_ ce v intervjujih povedo, da se fantje zelo vključujejo v ta koticik in se preko igre seznanjajo s skrbstvenim delom. Bolj usmerjeno naslavljanje tem spolnih stereotipov in skrbstvenega dela pa je še vedno odvisno predvsem od dobre volje in lastnega angažmaja ter individualne občutljivosti posameznih vzgojiteljev_ ic in vodstva vrtca.

Pedagoško osebje je ozaveščeno o vlogi prikritega kurikulumu in se zaveda potrebe po nenehni samorefleksiji, samonadzoru in samozavedanju ter medsebojni kritični refleksiji. Vendar se stroka sprašuje, ali je dimenzija spola tudi del kritične samorefleksije, in izpostavi potrebo po razvoju smernic in identifikaciji dimenzij, na katere mora biti vzgojitelj_ ica pozorna, ko izvaja samorefleksijo in poskuša izboljšati svojo prakso. Opaziti je mogoče manko poznavanja didaktičnih pripomočkov na teme enakosti spolov, vzgojitelji_ ce slabo poznajo npr. produkcijo pravljic in igrač, ki presegajo spolne stereotipe, in jih posledično ne uporabljajo v svoji praksi. V raziskavi nismo opazili projektov in gradiv, ki bi naslavljali spolne stereotipe, moškosti ter fante in skrbstveno delo. Prav tako nismo zasledili pedagoških praks, ki bi problematizirale in rahljale spolno stereotipne podobe v gradivih, ki otroke seznanjajo z različnimi poklici (npr. spolno občutljiv jezik pri poimenovanju poklicev, izpostavljanje primerov žensk v moško dominantnih in moških v žensko dominantnih poklicih).

Tako stroka kot pedagoško osebje izpostavi potrebo po izobraževanju o tem, kako skozi vsakdanjo igro in rutinske dnevne aktivnosti približati otrokom teme enakosti spolov. Na tem področju se kaže velik interes za vrstniško izmenjavo dobrih praks v nacionalnem in mednarodnem prostoru ter kritično prijateljstvo. Enotno stališče je, da je potrebno te teme obravnavati posredno, z mehkim pristopom in z veliko občutljivostjo, pri tem pa upoštevati tudi vidik staršev in družinskega okolja, ki pogosto sledi tradicionalnim spolnim normam. Kaže se potreba po okrepitvi pedagoškega osebja na področju strokovnega argumentiranja pedagoških praks enakosti spolov v vrtcih v soočanju s starši in na področju ozaveščanja staršev.

Vključevanje moških v vzgojiteljski poklic se ne povezuje z enakostjo spolov, ampak z raznolikostjo, ki je v dobrobit otrok. Toda moške se vidi kot drugačne od žensk v stereotipnem smislu, da imajo več avtoritete, se drugače igrajo z otroki, so bolj sproščeni, manj komplicirajo. Pogosto se argument večje vključenosti moških razlaga s potrebo po prisotnosti moškega zgleda in moške avtoritete v vrtcih, torej v smislu krepitve tradicionalnih in binarnih spolnih vlog. Zato je potrebno odkrito reflektirati, kakšne predpostavke o spolih se nahajajo za pozitivnim vrednotenjem večjega deleža moških v vzgojiteljskem poklicu in te predpostavke razširiti z vsebinami družbene regulacije moškosti in enakosti spolov. Vodstvo obeh v raziskavo vključenih vrtcev je poročalo o travmatični izkušnji obsodbe spolne zlorabe vzgojitelja. Kljub temu, da si starši, vrtci in otroci želijo več moških vzgojiteljev, v družbi prevladujejo predsodki o moških vzgojiteljih, ki so povezani s hiperseksualizacijo moških v skrbstvenem delu. Kaže se potreba po konkretnih smernicah za vrtce glede vključevanja moških vzgojiteljev in komuniciranja s starši.

Na podlagi analize stanja lahko izpostavimo naslednje ***potrebe in priporočila***:

- Na ravni izobraževalnih politik bi morale biti teme spolov in enakosti spolov obravnavane bolj proaktivno. Potrebno bi bilo narediti sistematično nacionalno raziskavo o spolnih stereotipih v izobraževanju, razširiti obseg ur in vsebin izobraževanja v usposabljanju za pedagoške poklice in v rednih letnih usposabljanjih pedagoškega osebja ter omogočiti vrstniško izmenjavo refleksij in dobrih praks.
- Enakost spolov v izobraževanju je v Sloveniji osredotočena na položaj žensk in deklet, zato pedagoško osebje nima znanja o družbeni regulaciji moškosti ter konkretnih strategijah, kako naslavljati fante v smeri enakosti spolov ter izobraževalne in poklicne desegregacije.
- Mehanizmi kritične samorefleksije prikritega kurikulumu bi morali izrecno naslavljati tudi dimenzijo spola, kar je mogoče narediti z razvojem konkretnih smernic o tem, na kaj mora biti vzgojitelj_ica pozorna, ko izvaja samorefleksijo in poskuša izboljšati svojo prakso.
- Kaže se potreba po izobraževanju o tem, kako otrokom približati teme enakosti spolov posredno, skozi igro, dnevne aktivnosti, vsakdanje življenje, umetnost in kulturo.
- Pedagoško osebje je potrebno seznaniti s sodobnimi didaktičnimi pripomočki, ki presegajo spolne stereotipe (npr. aktualna produkcija pravljič in igrač), in načini, kako jih lahko uporabijo v pedagoški praksi. Prav tako je potrebno izobraževanje o tem, kako naj pedagoško pristopajo k izrazito spolno stereotipnim podobam, ki so pogoste v medijih in pravljičah, vključno z informativnim gradivom o poklicih.
- Popolna odsotnost projektov in gradiv, ki bi naslavljali spolne stereotipe, povezane s fanti, moškostmi in skrbstvenim delom, kaže na potrebo po razvoju novih didaktičnih pripomočkov o vključenosti moških v skrbstveno delo (npr. po tem, da izpostavimo in pozitivno ovrednotimo moške v vlogi aktivnih očetov, pri vsakdanjih skrbstvenih opravilih in v feminiziranih skrbstvenih poklicih).
- Kaže se potreba po strokovni okrepitvi pedagoškega osebja pri delu s starši na področju ozaveščanja o spolnih stereotipih in kadar starši nasprotujejo pedagoškim praksam enakosti spolov v vrtcih.
- Ker pedagoško osebje razume vključevanje več moških v poklic vzgojitelja in v delo v vrtcih predvsem z vidika tradicionalnega spolnega binarizma, se kaže potreba po tem, da se to temo osvetli tudi z vidika enakosti spolov in družbene regulacije moškosti.

5. Viri in literatura

2021 Report on Gender Equality in the EU (2021): Dostopno prek https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/aid_development_cooperation_fundamental_rights/annual_report_ge_2021_en.pdf (15. 11. 2021).

Acker, Joan (1991): Hierarchies, Jobs, Bodies: A Theory of Gendered Organizations. V: Lorber, Judith, Farrell, Susan A. (ur.): *The Social Construction of Gender*, 162-179. London: Sage.

Apple, Michael W. (1992): Šola, učitelj in oblast. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Bahovec, Eva D. in Kodelja, Zdenko (1996): Vrtci za današnji čas. Ljubljana: Center za kulturološke raziskave pri Pedagoškem inštitutu.

Bandelj, Alenka (2009): Prikriti kurikulum in nediferenciacija otrok po spolu. Diplomski naloga. Koper: Fakulteta za humanistične študije, Univerza na Primorskem.

Bettio, Francesca, Verashchagina Alina (2009): Gender Segregation in the Labour Market: Root Causes, Implications and Policy Responses in the EU. Dostopno prek http://library.mpib-berlin.mpg.de/toc/z2009_2654.pdf (15. 1. 2021).

Boll, Christina, Leppin, Julian, Rossen, Anja, Wolf, André (2016): Magnitude and Impact Factors of the Gender Pay Gap in EU Countries. Dostopno prek https://www.hwwi.org/fileadmin/hwwi/Publikationen/Publikationen_PDFs_2016/Magnitude_And_Impact_Factors.pdf. (15. 1. 2021).

Connell, R.W. (1996): Teaching the Boys: New Research on Masculinity, and Gender Strategies for Schools. *Teachers College Record* 98(2): 206-235.

Dill, S. Janette, Price-Glynn, Kim, Rakovski, Carter (2016): Does the 'Glass Escalator' Compensate for the Devaluation of Care Work Occupations? The Careers of Men in Low- and Middle-Skilled Health Care Jobs. *Gender and Society* 30(2): 334–360.

Evropski inštitut za enakost spolov (2018): Study and Work in the EU: Set Apart by Gender Review of the Implementation of the Beijing Platform for Action in the EU Member States. Dostopno prek <https://eige.europa.eu/rdc/eige-publications/study-and-work-eu-set-apart-gender-report> (15. 1. 2021).

Fisher, Duncan (2006): General Introduction: Men in Childcare – Why So Few? V: Varanka, Jouni, Närhinen, Antti, Siukola, Reetta (ur.): *Men in Gender Equality: Towards Progressive Policies*. Conference Report, 96-98. Helsinki: Ministry of Social Affairs and Health.

Grčman, Anita (2019): Spolni stereotipi pri predšolskih otrocih. Diplomaska naloga. Ljubljana: Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani.

Hanlon, Niall (2012): Masculinities, Care and Equality: Identity and Nurture in Men's Lives. Hampshire: Palgrave Macmillan.

Holtermann, Daniel (ur.) (2019): Fantje v skrbstvenih poklicih: Opolnomočenje fantov za izbiro skrbstvenih poklicev. Priročnik za učiteljice in učitelje ter karijerne svetovalce in svetovalke za spolno občutljivo poklicno svetovanje. Dostopno prek https://www.mirovni-institut.si/wp-content/uploads/2017/10/boys-in-care_prirocnik_SLO.pdf (15. 1. 2021).

Hrženjak, Majda (2020): »Saj veš, ni enostavno enega človeka previt.«: Moški v skrbstvenih poklicih. Dostopno prek <https://www.alternator.science/sl/avtorji/majda-hrzenjak/> (15. 1. 2021).

King, Nancy and Apple, Michael W. (1992): Kaj šole učijo. V: Apple, Michael W.: Šola, učitelj, oblast. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Klemenčič, Brigita (2017): Vpliv stališč in vednosti vzgojiteljic na mišljenje otrok o spolu. Diplomaska naloga. Ljubljana: Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani.

Kovšca, Urška (2020): Spolno razlikovanje in stereotipi v vrtcu. Diplomaska naloga. Ljubljana: Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani.

Krek, Janez, Metljak, Mira (ur.) (2011): Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport.

Kroflič, Robi, Marajanovič Umek, Ljubica, Videmšek, Mateja, Kovač, Marjeta, Kranjc, Simona, Saksida Igor, Denac Olga, Zupančič, Tomaž, Krnel, Dušan, Japelj Pavešič, Barbara (2001): Otrok v vrtcu: Priročnik h Kurikulu o vrtcu. Maribor: Obzorja.

Kroflič, Robi (2001): Vzgojiteljica – izhodišče prikritega kurikuluma v vrtcu. Dostopno prek <http://www2.arnes.si/~rkrofl1/Teksti/vzgojiteljica-prikriti-kurik-supra.pdf>

Millot, Catherine (1983): Ali je možna analitična pedagogika. V: Žižek, Slavoj (ur.): Gospostvo, vzgoja, analiza. Ljubljana: Analecta: DDU Univerzum.

Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve (2006): Program za otroke in mladino 2006 - 2016. Dostopno prek https://www.varuh-rs.si/fileadmin/user_upload/pdf/konferenca_o_participaciji_otrok_in_mladostikov_2014/slovensiki_dokumenti/Program_za_otroke_in_mladino_2006-2016_sprejet_na_Vladi_RS_2006.pdf (6. 7. 2021).

Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve (2013): Posodobitev Programa za otroke in mladino 2006 - 2016 za obdobje 2013 - 2016. Dostopno prek https://eige.europa.eu/docs/25_SI.pdf (7. 7. 2021).

Ministrstvo za izobraževanje, šolstvo in šport: Katalog programov nadaljnega izobraževanja in usposabljanja strokovnih delavcev v vzgoji in izobraževanju. Dostopno prek <https://paka3.mss.edus.si/katis/Uvodna.aspx> (7. 7. 2021).

Ministrstvo za šolstvo in šport (1999): Kurikulum za vrtce. Dostopno prek <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Sektor-za-predsolsko-vzgojo/Programi/Kurikulum-za-vrtce.pdf> (6. 7. 2021).

Ministrstvo za šolstvo in šport (2002): Dodatek h Kurikulu za vrtce za delo z otroki Romov. Dostopno prek https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Sektor-za-predsolsko-vzgojo/Dokumenti-smernice/vrtci_Dodatek_-_ROMI.pdf (6. 7. 2021).

Movrin, Sabina (2010): Prikriti kurikulum v vrtcih. Diplomaska naloga. Maribor: Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru.

OECD (2020): Who Cares? Attracting and Retaining Care Workers for the Elderly. OECD Health Policy Studies. Paris: OECD Publishing.

O'Hagan, Maureen in Smith, Maureen (1993): Special Issues in Child Care. London: Bailliere Tindall.

Resolucija o nacionalnem programu za enake možnosti žensk in moških 2015-2020 (ReNPEMŽM15-20) (2015-2020): Uradni list RS, št. 84/15.

Revinšek, Jasmina (2015): Moški v feminiziranem poklicu v predšolski vzgoji. Magistrska naloga. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani.

Simpson, Ruth (2009): Men in Caring Occupations: Doing Gender Differently. Hampshire: Palgrave Macmillan.

Slovenija, Predšolska vzgoja in varstvo. Dostopno prek https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/organisation-education-system-and-its-structure-77_sl (15. 11. 2021).

Statistični urad Republike Slovenije (2021a): V šolskem letu 2020/21 vpisanih spet nekoliko več dijakov. Dostopno prek <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/9588> (4. 11. 2021).

Statistični urad Republike Slovenije (2021b): V študijskem letu 2020/21 vpisanih 8 % več študentov kot v prejšnjem študijskem letu. Dostopno prek <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/9537> (4. 11. 2021).

Špoljar, Kornelija (1993): Novi pristopi k vzgojnoizobraževalnim programom v sodobnih konceptih predšolske vzgoje. *Educa* 5: 13 - 20.

Ule Nastran, Mirjana (1988b): Konstitutivna vloga pedagoške iluzije v šoli. *Problemi - šolsko polje* 11: 111-118.

Točaj, Aleš (2015): Moški v vrtcu – spolni stereotipi in predsodki. Magistrska naloga. Maribor: Univerza v Mariboru, Pedagoška fakulteta.

Vendramin, Valerija 2006: Reading Gender: Cases of Social Representation and Curricular Interpretation. *Acta Paedagogica Vilnensia* 2006(16): 87-96.

Vlada Republike Slovenije (2020): Program za otroke 2020-2025. Dostopno prek <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MDDSZ/druzina/Programi-v-podporo-druzini/Program-za-otroke-2020-2025.pdf> (8.7.2021).

Wien, Carol Anne (1996): Time, Work, and Developmentally Appropriate Practice. *Early Childhood Research Quarterly* 11: 377-403.

Williams, L. Christine (1995): Still a Man's World: Men Who Do Women's Work. Berkeley: University of California Press.

Žerjav, S. (1994): »Pravljične« zlorabe – otrokova pravica je biti otrok. *Educa*, 4: 191-198.

6. Priloge

Priloga 1: Vprašalnik za skupinske intervjuje s strokovnjakinjami.

1. Na kratko predstavite, s čim se profesionalno ukvarjate.
2. **Kako smo uspešni pri zmanjševanju spolnih stereotipov v izobraževanju? Kako to merimo, ali imamo kakšne konkretne podatke študije? Ali je kakšen napredek? Kakšno je stanje v vrtcih z vidika enakosti spolov?** Ali je kakšen poudarek na fantih in skrbstvenem delu? Ali so teme npr. aktivnega očetovstva ali moških v poklicih v izobraževanju, negi, socialnem varstvu vključene v uradni kurikulum? Ali kurikulum teme spola povezuje predvsem z dekleti? Ali naslavlja tudi fante kot spolno regulirana bitja? Ali vključuje nebinarne spolne identitete? Če so fantje vključeni, kakšni so cilji/teme (npr. preprečevanje nasilja, širjenje kompetenc fantov, enakost spolov...)?
3. **Kakšne so aktivnosti vaših organizacij na tem področju?** Ali so bile kakšne aktivnosti posebej usmerjene na fante ali na skrbstveno delo? Kakšne so bile reakcije učiteljic/staršev/otrok? Kakšne so bile izkušnje: kaj je bilo dobro, kaj ni šlo dobro? Ali imate v vaši organizaciji kakšne akcije/programe, ki se nanašajo na enakost spolov, oz. kako se s spolnimi stereotipi spoprijemate v vaši organizaciji? Ali naslavljate tudi teme povezane s spolno regulacijo moškosti?
4. **Kako** (s katerimi praksami, diskurzi, navadami, pedagoškimi prijemi in pripomočki, organizacijsko atmosfero – skriti kurikulum) **vrtci/vzgojiteljice prispevajo k reprodukciji/zmanjševanju stereotipov o fantih, moškosti in skrbstvenem delu?** Ali se je to v zadnjih desetletjih kaj spremenilo/izboljšalo?
5. **Kako bi se lahko izognili reprodukciji spolnih stereotipov, povezanih s fanti/moškostjo/skrbstvenem delu?** Kako bi to temo najbolj ustrezno naslovili?
6. **Kakšnega izobraževanja o občutljivosti za spol in spolni raznolikosti so deležne bodoče vzgojiteljice?** Kako je organizirano vseživljenjsko učenje za že obstoječe vzgojiteljice na te teme? Ali se je to v zadnjih letih kaj spreminjalo?
7. Kako, s kakšnimi prijemi, naslavljati prikriti kurikulum? Kaj naj mi naredimo v projektu, da bi lahko vplivali na prikriti kurikulum?

Priloga 2: Vprašalnik za vgojitelje_ice v vrtcih - daljša verzija za poglobljene intervjuje

Uvodno vprašanje

Zakaj ste se odločili za vzgojiteljski poklic?

Igrače

Kakšne vrste iger, igrač, knjig, pravljič, dejavnosti ponujate otrokom? Kako jim ponudite igrače?

Ali fantom in dekletom ponujate različne dejavnosti, knjige, igrače?

Se fantje igrajo s punčkami in dekleta z avtomobilčki? Ali spodbujate take situacije? Lahko navedete kakšen primer? Kako reagirajo vrstniki / starši? Kako se odzivate v takih situacijah?

Ali kdaj organizirate igranje "zdravnikov", "šole", "družine" ali je to odvisno od pobude otrok? Kako otrokom dodelite vloge? Ali kdaj namerno zamenjate vloge spolov?

Ali je otrokom dovoljeno prinesiti v vrtec svojo najljubšo igračo? Katere igrače prinašajo? Ali opazite kakšne razlike med fanti in dekleti? Ali so kakšne igrače prepovedane? Katere in zakaj?

Skupine

Ali se deklice in dečki igrajo skupaj? Ali se oblikujejo skupine glede na spol (deklice skupaj, dečki skupaj)? Ali spodbujate, da se deklice in dečki igrajo skupaj? Če da / ne, kako in zakaj?

Ali se nekateri otroci (glede na spol) vedno igrajo oz. sodelujejo v istih dejavnostih? Ali si prizadevate otroke vključiti v različne dejavnosti? Katere strategije uporabljate pri tem?

Prostor

Kako je organiziran prostor za igro (tj. Ali je organiziran v tematskih koticčkih? Katerih? Ali je na voljo miren koticček za počitek, pogovor?)

Igranje v notranjih prostorih vrta in zunaj: ali je to opcijsko? Kdo določa, kje bo potekala igra (zunaj/notri) in kaj vpliva na odločitev? Kakšna je po vašem mnenju razlika med lokacijama (notri/zunaj) glede na dejavnosti in spol?

Ali so prostori oz. dejavnosti, kjer se igrajo/udejstvujejo samo fantje ali samo deklice? Kateri? Ali posegata v takšnih primerih? Zakaj? Kako/na kakšen način?

Skrbstvene aktivnosti

Katere skrbstvene dejavnosti izvajate vsak dan z otroki (npr. pospravljanje igrač ali miz po obrokih, tolažba prijatelja, vrtnarjenje, skrb za hišne ljubljence)? Kako organizirate pospravljanje igrač, pripravo mize za kosilo, in pripravo prostora za počitek? Kako razdelite naloge med otroke? Kako vključujete fante?

Ali so otroci vključeni v pripravo obrokov? Kako? Ali v vrtcu pridejo v stik s kuharjem_ico, čistilko / čistilcem?

Koliko in kako se otrokom pomaga pri oblačenju ali slačenju? Ali si otroci med sabo pomagajo? Ali jih k temu spodbujate?

Ali se z otroki pogovarjate o družini in družinskih članih_cah (npr. starših, bratih in sestrah, starih starših) in vlogah v družini? Ali se kdaj z otroki pogovarjate o tem, kdo dela kaj doma in koliko?

Kako spodbujate razvoj socialnih veščin, kot so empatija, poslušanje, pomoč, solidarnost, enakost? Ali obstajajo razlike pri teh dejavnostih med dečki in deklicami?

Katere posebne pedagoške dejavnosti so povezane s skrbjo zase?

Poklici

Ali so različni poklici kdaj tema pogovorov ali igre? Na kakšen način? Ob katerih priložnostih?

O katerih poklicih se najpogosteje pogovarjate in kako?

Ali posvečate kaj pozornosti skrbstvenim poklicem: vzgojitelji_ce v vrtcih, učitelji_ce v osnovnih šolah, medicinske sestre/tehniki, socialni delavci_ke, poklici za oskrbo starejših, čistilke_ci, kuharji_ce? Ali predstavite primere moških v skrbstvenih poklicih?

Katera gradiva/pripomočke (slike, video posnetke, igre, igrače, knjige, risanke) uporabljate v ta namen? Ali so ti zadostni in ustrezni? Kaj pogrešate?

Kako obravnavate, da so nekateri poklici stereotipno ženski (na primer, medicinske sestre), drugi pa stereotipno moški (na primer, dela v gradbeništvu)?

Raba jezika: Ali pri predstavljanju poklicev uporabljate moško in žensko slovnično obliko? (npr. voznik/voznica, zdravnik/zdravnica, ipd.).

Delo s starši in družinami

Kako sodelujete s starši? Ali so moški (očetje, dedki) vključeni v vsakdanjik vrtca in kako? Ali obstajajo posebni dogodki v vrtcu, namenjeni očetom?

Ali se starši odzivajo na teme povezane s spolnimi stereotipi?

Vzorniki_ce

Ali v vaši pedagoški praksi uporabljate kakšne vzornike_ce? Kdo so vzorniki_ce? Zakaj? Kaj predstavljajo? Kaj želite, da se otroci naučijo od njih?

Ali kdaj uporabljate moškega vzornika, ki opravlja skrbstveno delo: učitelj, negovalec, vzgojitelj v vrtcu, skrben oče?

Ali kakšnega otroka postavljate za vzor ostalim? V kakšnih situacijah?

Ali ste pozorni in hvalite skrben odnos/ prakso / odnos otroka v določeni situaciji kot pozitiven primer za druge?

Raznolikost

Ali imate v vrtcu/skupini otroke z migrantskim poreklom / pripadnike_ ce etničnih manjšin / iz ekonomsko ogroženih družin / s posebnimi potrebami? Katere so posebnosti dela z njimi z vidika spolnih stereotipov?

Prakse preseganja spolnih stereotipov

Se spomnite kakšnega primera, ko ste nenamerno ravnali v skladu s spolnimi stereotipi in obratno: ko namenoma presegate spolne stereotipe skozi delovanje / pogovore z otroki?

Ali se kdaj z otroki pogovarjate o stereotipnih oznakah za deklice / dečke?

Kaj menite, ali se drugače odzivete na dečka ali deklico, ko potrebujeta tolažbo? Na primer, ko otrok pade, ipd. ... Ali ste pri svojem delu opazili, da dovolite več agresivnosti nekaterim otrokom ali da so nekateri otroci lahko glasnejši od drugih, bolj igrivi (igra je bolj groba, bolj aktivna itd.) .)?

Ste se kdaj posneli pri svojem delu ali pisali dnevnik, da bi reflektirali svoja stališča v zvezi s spolnimi stereotipi?

Usposabljanje

Ali menite, da ste tekom izobraževanja pridobili ustrezna znanja, kako obravnavati spolne stereotipe?

Ste se udeležili kakšnega dodatnega usposabljanja o spolnih stereotipih in o tem, kako jih obravnavati v vrtcih?

Katera znanja / orodja / opremo / didaktične vire pogrešate za obravnavanje spolnih stereotipov pri svojem delu z otroki in starši?

Ali bi na koncu morda želeli še kaj dodati, kaj izpostaviti, kar se vam zdi pomembno, pa tega nismo pokrili z vprašanji.

Priloga 3: Vprašanja za samorefleksijo – Ali smo pozorni na fante v temah enakosti spolov in skrbstvenega dela?

Vprašalnik je namenjen vzgojiteljicam in vzgojiteljem kot orodje samorefleksije in nabor potencialnih idej, ki jih lahko vključijo v delo. Projektni ekipi pa izpolnjeni vprašalniki omogočajo prvi vtis o tem, koliko so teme skrbstvenega dela in fantov že del rednega vzgojno izobraževalnega dela v vrtcih.

Prosimo vas, da ob vprašanju napišete odgovor DA ali NE.

1. Ali fantom ponudite iste igrače/igre/knjige/aktivnosti kot dekletom?
2. Ali vključujete fante v pospravljanje igrač?
3. Ali vključujete fante v pripravo miz za obroke in pospravljanje po obrokih?
4. Ali vključujete fante v tolažbo sovrstnika/sovrstnice, če jo potrebuje?
5. Ali vključujete fante v pomoč pri oblačenju/slačenju prijatelju/prijateljici? (npr., da pomaga zavezati čevlje)?
6. Ali spodbujate otroke, da se igrajo v spolno mešanih skupinah?
7. Ali povabite dekleta k igri nogometa in fante k igri s punčkami?
8. Ali se različno odzivajte na neprimerno vedenje fantov in deklet?
9. Ali se različno odzivajte na čustva, če jih izkazujejo fantje ali dekleta (npr. 'za fanta se ne spodobi, da ga je strah')?
10. Ali se s fanti in dekleti pogovarjate na različen način (npr. uporabite drugačen ton, glasnost, govorico telesa, besede, ko govorite s fantom ali deklico)?
11. Ali ste pozorni na to, da so vsi otroci enako vključeni v aktivnosti in deležni vaše pozornosti?
12. Ali vključujete v aktivnosti z otroki podporno osebje v vrtcu, kot so kuharice, hišnik, čistilke?
13. Ali kot dobre zgledne uporabljate primere moških v skrbstvenih vlogah (npr. aktivne očete, medicinske brate, ekološke aktiviste)?
14. Ali se z otroki pogovarjate o skrbstvenih poklicih in organizirate tovrstne igre (npr. delo in poklici v vrtcu, bolnici, domu upokojencev)?
15. Ali predstavite otrokom primere moških negovalcev, vzgojiteljev, socialnih delavcev, osnovnošolskih učiteljev npr. v slikanicah, risankah, knjigah ali drugih virih?
16. Ali kdaj povabite npr. moškega vzgojitelja ali negovalca v skupino, da predstavi svoje delo otrokom in se z njimi pogovarja?
17. Ali kdaj obiščete z otroki bližnji dom upokojencev?
18. Ali kdaj povabite osebe z ovirami v skupino, da se pogovarjajo z otroki?
19. Ali se kdaj pogovarjate z otroki o tem, kako si doma delijo gospodinjska opravila?
20. Ali se kdaj pogovarjate z otroki, kako (lahko) pomagajo starim staršem?
21. Ali v svoje delo s starši vključujete tudi očete, dedke, brate?
22. Če otrok zboli, ali kdaj o tem obvestite najprej očeta?
23. Ali posvečate pozornost enakosti spolov v igralnici?
24. Kadar se z otroki pogovarjate o risankah, pravljicah, zgodbicah, knjigah ipd., ali vključite tudi temo enakosti spolov?
25. Ali uporabljate knjige, ki prikazujejo, kako ljudje s skupnim delovanjem dosežejo spremembo (namesto npr. herojskih zgodb)?
26. Ali spodbujate empatijo in solidarnost v skupini in v družbi na splošno?

27. Ali se kdaj pogovarjate z otroki o položaju ljudi, ki so v družbi marginalizirani (npr. Romi in Rominje, begunci in begunke, revni, migranti in migrantke)?
28. Ali se kdaj pogovarjate z otroki o različnih oblikah družine (npr. enostarševske, razvezane, večgeneracijske, transnacionalne, lezbične in gejevske)?
29. Ali ste se udeležili kakšnega izobraževanja o enakosti spolov?
30. Ali je kakšno izobraževanje, ki ste se ga udeležili, vključevalo znanje o moških in moškostih?